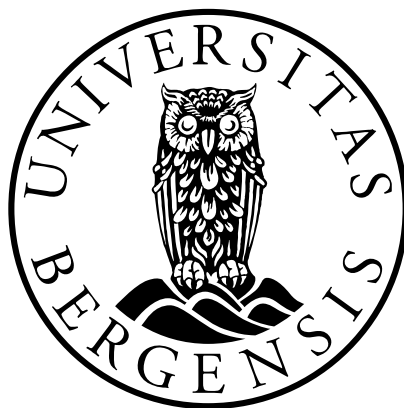

Strl. § 282 Mishandling i nære relasjoner

*Er høyesterettspraksis i tråd med formålet til
§ 282, slik det går frem av forarbeidene?*

Kandidatnummer: 29

Antall ord: 13 452

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.12.2020

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	3
1 Innledning.....	5
1.1 Bakgrunn og aktualitet.....	5
1.2 Problemstilling.....	8
1.3 Metode og rettskildebildet	9
1.4 Fremstillingen videre	11
2 Hoveddel	12
2.1 Bestemmelsen i praksis	12
2.2 Lovendringer	13
2.2.1 Revisjonen i 2005.....	13
2.2.2 Lovendringene etter 2005.....	16
2.3 Ordlyden av “mishandler” i § 282	17
2.4 Regimevurderingen	20
2.5 Vilkår i § 282.....	22
2.5.1 Den vernede krets.....	22
2.5.2 “Trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold”	23
2.5.3 “Andre krenkelser”	23
2.5.4 “Alvorlig”	25
2.5.5 “Gjentatt”	25
2.5.6 Straffeprosessuelle aspekter ved “gjentatt”	26
2.6 “Mishandler” – momenter i vurderingen.....	27
2.6.1 HR-2018-112-A	28
2.6.2 HR-2018-390-A	30
2.6.3 HR-2019-621-A	31
2.6.4 HR-2019-1787-A	34
2.6.5 HR-2019-1936-U	35

2.6.6	Oppsummering av momentene – i samsvar med formålet?	36
2.7	Særskilt om mishandling av barn	38
2.8	Særskilt om psykisk mishandling	39
3	Avsluttende bemerkninger	41
	Litteraturliste	43
	Tabeller fra Statistisk sentralbyrå.....	49

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og aktualitet

Oppgaven skal ta for seg § 282 om mishandling i nære relasjoner i lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven). Paragraf 282 første ledd fastslår at den som «ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler» en nærmere bestemt person i bokstav a-e, straffes med «fengsel inntil 6 år». Bestemmelsen er kompleks og mangefasettert. Den markerer det særlig klanderverdige aspektet av vold og andre krenkelser innad i familien eller i andre nære relasjoner. Det er dette elementet som er det sentrale med straffebudet, og som skiller det fra andre voldslovbrudd i straffelovens kapittel 25. Straffebudets kjerne, krenkelser av nærstående, ligger i grensesnittet mellom den offentlige og den private sfæren.¹ Tidligere har problemer innad i familien blitt sett på som et privat anliggende, som det offentlige ikke hadde noe befatning med.² Samfunnsutviklingen har medført at myndighetene over tid har fått en stadig mer aktiv rolle i bekjempelsen av vold i nære relasjoner.³

Omfattende forskning viser at mishandling i nære relasjoner har en langvarig negativ effekt på den fysiske og psykiske helsen til menneskene som blir utsatt for dette.⁴ I tillegg til de helsemessige konsekvensene, trekkes det frem negative sosiale konsekvenser for ofrene, slik som redusert deltakelse i arbeidslivet, økonomiske problemer, og vansker i tilknytning til utdanningssystemet.⁵ Ofrene for mishandling opplever skam, skyld og stigmatisering.⁶ Barn er særlig sårbare, og forskning viser at barn som blir utsatt for vold i hjemmet har økt risiko for atferdsforstyrrelser og voldelig atferd senere i livet.⁷ Mishandling kan i sin ytterste konsekvens føre til tap av menneskeliv.⁸ Økt oppmerksomhet rundt mishandling i nære relasjoner har bidratt til at man i dag anerkjenner det som et alvorlig samfunnsproblem.⁹

¹ Gröning (2013) s. 370 og 372.

² Dullum og Bakketeig (2017) s. 123.

³ Smette, Bredal og Stefansen (2019) s. 147. Se også Justis- og beredskapsdepartementet (2014). Et liv uten vold: Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.

⁴ Meld. St. 15 (2012-2013) s. 75-76.

⁵ Meld. St. 15 (2012-2013) s. 27.

⁶ Meld. St. 15 (2012-2013) s. 26 og NOU 2003:31 s. 53.

⁷ Meld. St. 15 (2012-2013) s. 28.

⁸ Meld. St. 15 (2012-2013) s. 33.

⁹ Dullum og Bakketeig (2017) s. 123.

Ifølge Riksadvokatens rundskriv fra 2019 skal etterforskning av saker om mishandling i nære relasjoner ha en sentral prioritet.¹⁰ Tall fra Statistisk sentralbyrå fra de siste 15 årene viser en markant økning i antall anmeldelser samt straffereaksjoner i saker vedrørende mishandling i nære relasjoner.¹¹ Førsteamanuensis i politivitenskap ved Politihøgskolen Geir Aas viser i sin rapport fra 2013 at det har vært en mangedobling av registrerte mishandlingssaker siden 2006.¹² Ifølge Aas er forklaringen verken knyttet til et forhøyet voldsnivå hos befolkningen eller en økt anmeldelsestilbøyelighet, men en økt bevissthet om bruken av mishandlingsbestemmelsen i politiarbeidet.¹³ Mangedoblingen av saker siden 2006 har sannsynligvis den forklaring at det i 2005 skjedde større endringer på det legislative plan når det kommer til mishandling i nære relasjoner.

Paragraf § 282 har vært gjenstand for flere revisjoner siden dens opprinnelige versjon, § 219, i lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (opphevet).¹⁴ Den viktigste revisjonen fant sted i 2005, foranlediget av NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold* (Kvinnevoldsutvalget). Kvinnevoldsutvalget understrekte viktigheten av og behovet for et effektivt straffebud mot mishandling i nære relasjoner.¹⁵ Utvalget påpekte at dagjeldende strafferegler ikke fanget opp «kompleksiteten i saker om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner».¹⁶ Det ble rettet kritikk mot at rettsapparatet så på «volden og truslene som enkeltstående handlinger», og at «helheten i mishandlingen» ikke ble fanget opp.¹⁷ Kvinnevoldsutvalget hadde rett i at rettsapparatet fokuserte på de enkeltstående handlingene fremfor helheten i mishandlingen. Langt på vei ble de alminnelige voldsbestemmelsene tidligere brukt som primært rettsgrunnlag i saker om familievold.¹⁸ Slike tilfeller ble ofte subsumert under straffeloven 1902 § 232, som var et felles grovhetsalternativ til de ulike legemskrenkelsene. Bestemmelsen egnet seg særlig til bruk i mishandlingssaker da den inneholdt momentet «karakter av mishandling».

Et eksempel på slik bruk av de alminnelige bestemmelsene er Rt. 2004 s. 844. En mann hadde i løpet av fem år blant annet slått, dyttet og sparket sin kone, samt slått sin fjorten år gamle datter ved to anledninger. Mannen ble dømt for grove trusler, kroppskrenkelsener og

¹⁰ RA-2019-1, se også RA-2008-3 Familievold.

¹¹ Se tabeller fra SSB i vedlegg.

¹² Aas (2013) s. 239.

¹³ Aas (2013) s. 239.

¹⁴ Opphevet ved lov 20 mai 2005 nr. 28, som endret ved lov 19 juni 2015 nr. 65.

¹⁵ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 9, pkt. 2.2.

¹⁶ NOU 2003:11 s. 144.

¹⁷ NOU 2003:11 s. 144.

¹⁸ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 31.

kroppsskader. Et beslektet tilfelle er Rt. 2004 s. 1556, hvor en mann hadde utsatt sin samboer for ulike typer vold, trusler og seksuelle krenkelser over en periode på fem og et halvt år. Mannen ble dømt for grove kroppskrenkelser, trusler, voldtekt og brudd på kontaktforbud. Begge dommene gjaldt straffutmåling. Momentet «karakter av mishandling» var sentralt ved fastsettelsen av straff. Høyesterett drøftet ikke hvorvidt man skulle anvende den dagjeldende familievoldsbestemmelsen § 219. En del av forklaringen kan være at § 219 slik den lød før revisjonen i 2005 var en vanskelig tilgjengelig paragraf.¹⁹ En annen forklaring kan være at politiet og påtalemyndigheten på den tiden ikke i tilstrekkelig grad var bevisst på bestemmelsen og anvendelsen av den.²⁰

I Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) gikk departementet inn for å endre § 219. Forarbeidet inneholder flere sentrale uttalelser som gir uttrykk for lovgivers intensjon med et straffebed som verner personer mot mishandling i nære relasjoner. Paragraf 219 ble betraktelig modernisert og utvidet, både med hensyn til den vernede personkretsen og strafferammen. En nærmere gjennomgang av de særskilte endringene beskrives i oppgavens punkt 2.2. Hensikten med den nye § 219 var at den i mishandlingssaker skulle brukes alene, istedenfor de mer generelle bestemmelsene om voldslovbrudd, med mindre handlingen ikke ble dekket fullt ut i tråd med reglene om konkurrens.²¹ Departementet fremhevdde den symbolske og normdannende virkningen at et nytt straffebed om mishandling, og at dette kunne brukes som et virkemiddel for å avdekke omfanget av slike saker i rettsapparatet.²² Den ovennevnte statistikken viser at revisjonen har hatt en slik effekt. Dagens § 282 i straffeloven 2005 er i all hovedsak en videreføring av § 219 etter revisjonen i 2005.

Et stort antall høyesterettsdommer fra de senere årene har tatt for seg rekkevidden til bestemmelsen. Dette viser at straffebedet er høyst aktuelt og under stadig utvikling. Noen av dommene gjelder § 219, da de aktuelle gjerningene ble begått før straffeloven 2005 trådte i kraft.²³ Ettersom den viktigste lovendringen hva paragrafens kjerne angår skjedde i 2005, er avgjørelsene etter 2005 fremdeles relevante for å klarlegge innholdet etter § 282.

Vilkåret «mishandler» utgjør straffebedets tyngdepunkt. Langvarig og samstemt rettspraksis har utviklet et fast vurderingstema når det kommer til dette vilkåret. Vurderingen beror på om gjerningspersonens handlinger danner et mønster som fører til at fornærmede må leve i et

¹⁹ Se nærmere om dette i Sæther (2016) s. 517.

²⁰ Aas (2013) s. 239.

²¹ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37 og Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 41.

²² Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37.

²³ 1. oktober 2015, fastsatt ved lov 19. juni 2015 nr. 65.

«'regime' preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold».²⁴ Den såkalte «regimevurderingen» har blitt ytterligere presisert og utpenslet i flere dommer. Spørsmålet Høyesterett har tatt stilling til i en rekke dommer er *hva* som utgjør et «regime» etter § 282, og den nærmere grensedragningen i så henseende. Regimevurderingen vil bli drøftet nærmere i punkt 2.4. Antallet mishandlingsaker som kommer opp for Høyesterett viser at bestemmelsen til tider kan være utfordrende å anvende.²⁵

1.2 Problemstilling

Denne masteroppgaven er inspirert av Professor Ørnulf Øyens lederartikkel i Lov og rett vol. 58, utgave 9, 2019, hvor han stiller spørsmål ved om gjerningsbeskrivelsen i strl. § 282 gjenspeiler lovgivers tilsiktede formål.²⁶ Siktemålet med denne oppgaven er å gjennomgå høyesterettspraksis knyttet til anvendelsen av § 282/219, med særskilt fokus på formålet med revisjonen av straffebudet i 2005, slik det går frem av forarbeidene. Avhandlingen skal besvare følgende spørsmål: *hva* var lovgivers intensjon med den nye § 219, samt *hvordan* har Høyesterett anvendt straffebudet. I forlengelsen av dette er det spørsmål om hvorvidt det er *samsvar* mellom Høyesteretts anvendelse av paragrafen og lovgivers formål med bestemmelsen. En nærmere gjennomgang av rettspraksis viser at vilkåret «mishandler» og regimevurderingen som er knyttet til dette, har blitt utpenslet i en rekke dommer. Oppgaven skal ta for seg hvorvidt denne utpenslingen, som har blitt etablert gjennom flere år, er i tråd med hva lovgiver hadde som hensikt med § 282. Det skal også tas stilling til gjerningsbeskrivelsens funksjon og betydning i forbindelse med alle disse spørsmålene.

Oppgavens hovedfokus er vilkåret «mishandler», slik at de ovennevnte spørsmålene relateres til dette. Et annet vilkår som kommer til å bli særlig behandlet er «andre krenkelser». Øvrige vilkår får en mer kortfattet drøftelse. Bestemmelsens annet ledd som går ut på rettens plikt til å vurdere kontaktforbud vil ikke bli behandlet særskilt. Jeg vil i tillegg avgrense oppgaven mot drøftelser av § 283 - grov mishandling i nære relasjoner, medvirkning, handlinger begått i utlandet og straffutmåling. Disse typetilfellene reiser særegne spørsmål og vil bli belyst best i egne fremstillinger.

²⁴ Startpunktet for vurderingen kan ledes tilbake til Rt. 2004 s. 844 avsnitt 13 om «karakter av mishandling» i strl. 1902 § 323, og videre i Rt. 2004 s. 1556 avsnitt 12-14 om det samme. Nærmere om regimevurderingens utvikling fra å være et straffutmålingsmoment til en sentral vurdering i lovanvendelsen etter § 282 i oppgavens punkt 2.4.

²⁵ Sæther (2016) s. 516.

²⁶ Øyen (2019) s. 525–526.

1.3 Metode og rettskildebildet

Avhandlingen er en rettsdogmatisk fremstilling. Det tas sikte på å klarlegge gjeldende rett om mishandling i nære relasjoner ved bruk av strl. § 282 og relevante forarbeider. Oppgaven vil i tillegg undersøke anvendelsen av straffebudet ved å analysere høyesterettspraksis på området.

Ettersom avhandlingen tar sikte på å redegjøre for et straffebud, er lovens ordlyd den primære rettskilden i analysen. Det strafferettslige legalitetsprinsippet utgjør rammen for anvendelsen og tolkningen av straffebud. Prinsippet går frem av lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov § 96 første ledd, som fastslår at «Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom». Grunnlovens menneskerettighetskatalog, som Grl. 96 er en del av, skal tolkes i lys av våre internasjonale forpliktelser. Særsilt her er Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), som er inkorporert i norsk rett ved lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrkning av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2 pkt. 1. I EMK er det strafferettslige legalitetsprinsippet forankret i artikkel 7, og må tolkes på den måten som Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) fortolker artikkelen. Det strafferettslige legalitetsprinsippet slik det fremgår av Grl. 96 og EMK art. 7 fastsetter krav til lovhjemmel, krav til klarhet og presisjon og setter opp et forbud mot analogi og sterk utvidende tolkning.²⁷ Et overordnet formål med dette er å sikre forutberegnelighet og rettssikkerhet for borgerne.

Kravet til klarhet og presisjon i strafferettslig lovgivning går ut på at borgerne kan forstå ut fra lovteksten hva som anses som straffbar atferd.²⁸ Ettersom strafferettslig lovgivning tar sikte på å omfatte ulike typer atferd, er det i realiteten heller tale om «grader av vaghet» enn presisjon ved utformingen av straffebudene.²⁹ Den norske lovgivningstradisjonen er ikke kasuistisk, og skjønsmessige vurderinger sikrer den nødvendige fleksibilitet i rettsanvendelsen. Tolkningen av straffebud innebærer noen ganger helhetlige skjønsmessige vurderinger, særlig i tilfeller hvor lovens ordlyd er uklar.

Paragraf § 282 er delvis et slikt straffebud, noe som oppgaven vender tilbake til i punkt 2.3. Høyesterett uttalte i HR-2019-1675-A om tolkningen av § 282: «Når lovens ordlyd ikke entydig peker mot et bestemt tolkningsresultat, må det også ved straffebestemmelser foretas en tolkning bygget på supplerende kilder. En slik tolkningsprosess er ikke i strid med klarhetskravet, forutsatt at bestemmelsens kjerne forblir den samme etter tolkningsprosessen,

²⁷ Nærmere om dette i Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 61-72.

²⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 66.

²⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 66.

slik at hensynet til forutberegnelighet ivaretas».³⁰ I dette tilfellet er det tale om *presiserende* tolkning av ordlyden i § 282, hvor lovteksten sees i sammenheng med lovens forarbeider og høyesterettspraksis. En enda mer presis beskrivelse av metoden i denne oppgaven er å se hvorvidt Høyesterett har tolket § 282 *formålsrettet*, med forarbeidene som utgangspunkt for dette.

Lovens forarbeider vil være sentrale i forbindelse med å redegjøre for straffebudets formål. Noen teoretiske fremstillinger av juridisk metode betrakter lovformål som et «produkt» av rettskildefaktorer som lovforarbeider, mens andre skiller mellom forarbeider og lovformål som selvstendige lovtolkningsfaktorer.³¹ I denne fremstillingen vil det av praktiske grunner ikke skiller mellom disse, og bruken av begrepene «lovforarbeider», «formålet med straffebudet» og lignende kommer til å overlappe. Det mest sentrale forarbeidet i denne fremstillingen er Ot.prp. nr. 113 (2004-2005). Dokumentet inneholder flere viktige uttalelser om bakgrunnen for og hensikten med de store endringene av straffebudet som fant sted i 2005.

Denne fremstillingen er myntet på en gjennomgang av praksis fra Høyesterett. Det er en stor mengde rettspraksis når det kommer til strl. § 282 og dens forgjenger, § 219. Flere avgjørelser har bidratt til å avklare de materielle vilkårene for straffansvar. Samtidig er det en overvekt av dommer om straffutmåling, som ikke vil ha direkte relevans for denne fremstillingen. Dette begrenser drøftelsen i noe grad. Etersom § 282 muliggjør ulike partskonstellasjoner og forøvelsesmåter, gir paragrafen rom for mange forskjellige typetilfeller. For noen typetilfeller har Høyesterett kommet med flere avklarende avgjørelser, mens rettspraksisen er mer sparsom når det kommer til andre typetilfeller. Eksempelvis er det flere nyere dommer som omhandler passiv medvirkning og handleplikt i henhold til omsorgsansvar for barn.³² Motsetningsvis er det per dags dato kun én avgjørelse som tar for seg utelukkende psykisk mishandling etter § 219.³³ Det samme er tilfellet med en enkel «alvorlig» krenkelse av § 282.³⁴

Paragraf § 282 samt tidligere § 219 har blitt behandlet i juridisk teori. Imidlertid er det få forfattere som har tatt for seg direkte det som denne fremstillingen gjelder. Ett eksempel er Professor Øyens artikkel fra 2019, men denne er kort og går ikke inn i dybden på

³⁰ Avsnitt 29.

³¹ Henholdsvis Eckhoff (2001) s. 25 og Andenæs (2009) s. 52.

³² HR-2019-1675-A, HR-2019-561-A, HR-2019-2205-A.

³³ Rt. 2013 s. 879.

³⁴ Rt-2014-695. Et eksempel som ikke når opp til det er beskrevet i HR-2019-1787-A, uten at Høyesterett drøftet dette nærmere.

problemstillingen. Et annet eksempel er et juridisk utdrag fra en kriminologisk/sosiologisk studie skrevet av tidligere politiadvokat og høgskolelektor ved Politihøgskolen Tore Andersen fra 2017, som også er en relativt kort fremstilling av temaet.³⁵ Det er dermed lite juridisk teori som kan bidra til å belyse den valgte problemstillingen.

1.4 Fremstillingen videre

Oppgaven skal først kort ta for seg § 282 i praksis. I punkt 2.2. vil det redegjøres for endringene i paragrafen og bakgrunnen for dette. Punkt 2.3. omhandler ordlyden av vilkåret «mishandler» i strl. § 282. Fremveksten av regimevurderingen blir behandlet i punkt 2.4. Bestemmelsens øvrige vilkår vil bli gjennomgått i punkt 2.5. Deretter vil oppgaven igjen rette fokus mot regimevurderingen, og redegjøre for Høyesteretts utpensling av denne i punkt 2.6. Det vil bli presentert en kortere særskilt fremstilling av mishandling av barn og psykisk mishandling, henholdsvis i punkt 2.7 og 2.8. Til slutt følger avsluttende bemerkninger.

³⁵ Aas og Andersen (2017).

2 Hoveddel

2.1 Bestemmelsen i praksis

Et særtrekk ved § 282 er som nevnt tidligere at den omhandler vold og andre krenkelser innen rammen av en nær relasjon. Dette kompliserer arbeidet med bestemmelsen i rettsapparatet. En relasjon mellom fornærmede og gjerningspersonen er preget av komplekse psykologiske og emosjonelle bindinger. Relasjonen kan dermed påvirke fornærmedes samarbeid med rettsinstansene, eksempelvis ved at fornærmede forklarer seg i begrenset grad, eller vegrer seg mot å forklare seg til politiet eller domstolene på grunn av lojalitetsbånd, skyld- og skamfølelse, eller frykt for represalier.³⁶ Fornærmedes traumatiske opplevelser av mishandling kan føre til hukommelsesproblemer, noe som også kan begrense forklaringen til de ulike rettsinstansene.³⁷ Mishandling i nære relasjoner er et fenomen som langt på vei forekommer innen husets fire vegger, slik at det er få vitner som kan belyse forholdet nærmere.³⁸ Videre vil de involverte partene i mishandlingssakene ofte presentere svært ulike versjoner av hva som har skjedd.³⁹ Disse momentene gjør at håndteringen av § 282 i rettsapparatet fordrer et vanskelig bevis tema.

En annen praktisk utfordring med § 282 er bevisgrunnlaget som kreves for å ta ut tiltale. Det må i tråd med uskyldspresumsjonen bli bevist utover enhver rimelig tvil at den mishandling som kreves etter § 282 har funnet sted for å bli domfelt etter bestemmelsen, og det samme beviskravet må legges til grunn for å ta ut tiltale etter paragrafen.⁴⁰ Påtalemyndighetene må være overbevist om at tiltalte er skyldig og at man vil klare å føre fullgode bevis for dette i retten. Alvoret og klanderer som bakteppe for § 282 gjør at det å bli dømt etter denne paragrafen er klart mer stigmatiserende enn å bli dømt eksempelvis for en enkeltstående kroppskrenkelse eller en trussel.⁴¹ Som oppgaven vil komme tilbake til, er det en streng terskel for overtredelse av § 282. Overvekten av sakene som kommer i politiets søkelys blir henlagt, og den vanligste henleggelsesgrunnen er «henlagt på grunn av bevisets stilling».⁴²

³⁶ Aas og Andersen (2017) s. 91 og Aas (2013) s. 246.

³⁷ Aas og Andersen (2017) s. 32-33.

³⁸ Aas (2013) s. 244-249.

³⁹ Aas og Andersen (2017) s. 91.

⁴⁰ Dette følger av Grl. § 96 annet ledd og EMK art. 6 annet ledd.

⁴¹ Mishandling i nære relasjoner nevnes som et «stigmatiserende forhold» i HR-2019-2205-A avsnitt 66.

⁴² Aas og Andersen (2017) s. 99-101.

Politiets etterforskning av disse sakene og det bevisgrunnlaget som kreves for å ta ut tiltale er en utfordring som delvis bunner i det særegne relasjonelle aspektet med straffebudet.

2.2 Lovendringer

Endringene av paragrafen danner et viktig bakteppe for diskusjonen om anvendelsen av straffebudet er i tråd med lovgivers formål. I det følgende vil det bli presentert en gjennomgang av lovendringene. Sitatene som gjengis her i sin helhet vil bli henvist til videre i drøftelsen.

Dagens strl. § 282 er en videreføring av straffeloven 1902 § 219 første ledd. Den lød slik:

Med Fængsel indtil 2 Aar straffes den, som udsætter nogen hans Husstand tilhørende Person for Nød ved modvillig at unddrage sig den ham paahvilende Forsørgelsespligt, eller som ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adfærd oftere eller grovt krænker sine Pligter mod Ægtefælle eller Barn eller mod nogen hans Husstand tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person, som paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjælpe sig selv. Har Forbrydelsen havt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred tilfølge, anvendes Fængsel indtil 6 Aar.

2.2.1 Revisjonen i 2005

Den viktigste revisjonen av paragrafen skjedde i 2005. I Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) gikk departementet inn for å endre bestemmelsen på bakgrunn av Kvinnevoldsutvalgets utredning i NOU 2003:11. Odelstingsproposisjonen inneholder de mest sentrale uttalelsene når det kommer til straffebudets virkeområde og formål. Kvinnevoldsutvalget understrekte at «[d]et er summen av voldslovbrudd – det at hun hele tiden lever under trusselen om voldsbruk – som kjennetegner vold mot kvinner i nære relasjoner». Departementets standpunkt var at straffebudet ikke skulle rette seg utelukkende mot menns vold mot kvinner, men også omfatte kvinners vold mot menn, vold og mishandling av barn, eldre, og homofile samboere, og gikk dermed inn for en kjønnsnøytral utforming.⁴³ Videre var departementet enig med Kvinnevoldsutvalget og flere høringsinstanser i at de generelle voldslovbruddene ikke dekket

⁴³ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 39.

alle aspekter som kjennetegner vold i nære relasjoner.⁴⁴ Aspektet som skulle skille paragrafen fra andre voldslovbrudd ble artikulert på følgende måte:

Selve kjernen i straffeloven § 219 er den vedvarende og gjentakende krenkelsen og mishandlingen av den nærstående. I tillegg til krenkelsen av legeme og sjel, vil tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet, særprege denne typen vold. Det er disse elementene som gjør at offeret i begrenset grad kan føle seg trygg, og som forsterker frykten og risikoen for langvarige skadevirkninger hos offeret. Og mens §§ 228-229 bare fanger opp fysiske krenkelser – med mindre legemskrenkelsen har hatt til følge en betydelig skade i form av en alvorlig psykisk skade, jf. § 9 – retter § 219 seg også mot krenkelser av og skader på den psykiske integriteten.⁴⁵

Departementet understrekte videre at «[d]et er den grove og ofte vedvarende krenkelsen av offerets psykiske og fysiske helse som utgjør det straffverdige ved handlingen».⁴⁶ Ordlyden til paragrafen ble endret ved lov 21. desember 2005 nr. 131, da den fikk en ny, moderne språkdrakt. Bestemmelsen fikk en presisering i form av hvilke krenkelser som kunne være ledd i mishandlingen.⁴⁷ Strafferammen økte fra inntil to til tre års fengsel for ordinær overtredelse, mens den grove overtredelsen ble skilt ut i annet avsnitt, med en videreført strafferamme på inntil seks års fengsel.

Paragrafen lød slik etter revisjonen i 2005:

§ 219. Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

- a) sin tidligere eller nåværende ektefelle,*
- b) sin eller tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje,*
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,*
- d) noen i sin husstand eller*
- e) noen i sin omsorg*

straffes med fengsel inntil 3 år

⁴⁴ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37.

⁴⁵ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37.

⁴⁶ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 40.

⁴⁷ Alternativene «Nød» og «Vanrøgt» ble foreslått ikke videreført da disse typetilfellene kunne bedre fanges opp av andre bestemmelser, jf. Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 39.

Forslaget til departementet i Ot.prp. nr. 22 (2004-2005) var ment som en «videreføring og utdyping av begrepet «mishandling» i dagjeldende § 219.⁴⁸ Kjerneområdet til straffebudet skulle være «det sammenhengende og vedvarende handlingsmønsteret til gjerningspersonen».⁴⁹ Departementet uttaler følgende om konsekvensene av mishandlingen på offeret:

Bestemmelsen oppstiller ingen krav om at krenkelsen må ha hatt et skaderesultat på offerets legeme eller sjel. Det er gjerningspersonens langvarige terrorisering og mishandling av den nærstående som utgjør det straffverdige ved handlingen, uavhengig av hvilke fysiske eller psykiske skader handlingene har påført offeret. Men graden av skader kan ha betydning ved straffutmålingen.⁵⁰

I Innst. O. nr. 10 (2005-2006) punkt 1.2.2 oppsummerer justiskomiteen departementets forslag om § 219 i Ot.prp. no. 113 (2004-2005):

Departementet foreslår at bestemmelsen skal ramme det å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke nærmere angitte nærstående. Etter gjeldende rett stilles det ikke krav om at krenkelser etter § 219 skal ha påført offeret skader på legeme eller helse. Departementet viderefører dette prinsippet. Straffbarheten bør ikke bero på om offeret har tålt belastningen ved krenkelsen eller ikke. Det kreves derfor ikke at for eksempel graden av psykisk skade som potensielt kan ha påført offeret, angis eksakt.⁵¹

Justiskomiteen hadde ingen ytterligere merknader til departementets uttalelser om bestemmelsens kjerneområde.⁵²

Det kan utledes to større momenter fra de nevnte forarbeidene som fremheves særskilt. Det ene er at rettsgodet som straffebudet er ment å beskytte er fornærmedes fysiske og psykiske integritet sett i rammen av den nære relasjonen til gjerningspersonen. Det sentrale er ikke gjerningspersonens handlinger i seg selv, men fornærmedes opplevelse av utrygghet og frykt som blir etablert gjennom gjerningspersonens sammenhengende og vedvarende handlingsmønster. Det andre momentet som kan utledes er en forlengelse av dette.

Forarbeidene stiller ikke opp et krav om en kvalifisert virkning hos fornærmede utover frykt og utrygghet som følge av gjerningspersonens krenkelser. Tvert imot, det understrekes at

⁴⁸ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 45.

⁴⁹ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 46.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008-2008) s. 46.

⁵¹ Innst. O. nr.10 (2005-2006) punkt 1.2.2.

⁵² Innst. O. nr.10 (2005-2006) punkt 2.

straffbarheten ikke beror på fornærmedes tåleterskel. Et eventuelt skaderesultat og graden av dette er ifølge forarbeidene noe som kan vektlegges ved *straffutmålingen*, men ikke som en del av vurderingen av om de *materielle* straffbarhetsvilkårene i paragrafen er oppfylt.

2.2.2 Lovendringene etter 2005

Siden 2005 har paragrafen vært gjenstand for tre mindre revisjoner. Straffen for ordinær overtredelse økte til inntil fire års fengsel ved lov 25. juni 2010 nr. 46, som ledd i den generelle straffskjerpingen for ulike lovbrudd.⁵³ Departementet påpekte i Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 199 at straffenivået for paragrafen «bør ligge noe over straffenivået for sammenlignbare voldslovbrudd». Begrunnelsen for dette var at krenkelsene foregår i rammen av en relasjon mellom gjerningspersonen og fornærmede, noe som gir lovbruddet en «særlig alvorlig karakter». I tillegg fremheves opplevelsen av å leve i et trusselregime og risikoen for langtidsskadevirkninger for offeret. Begrunnelsen for det økte straffenivået har en klar parallell til tidligere uttalelser i Ot.prp. nr. 133 (2004-2005) om paragrafens kjerne.⁵⁴

Den neste endringen av paragrafen ble forårsaket av resultatet i Rt. 2011 s. 469. Spørsmålet i saken var om *tidligere* samboere var vernet av § 219. Det at samboere tilhørte den vernede personkretsen, gikk fram av vilkåret om «noen i sin husstand», mens forarbeidene uttrykte klart at også tidligere samboere skulle omfattes av bestemmelsen.⁵⁵ Høyesterett konkluderte med at det strafferettslige legalitetsprinsippet satt skranke for å utvide straffansvaret for tidligere samboere.⁵⁶ Dette førte til en endring av § 282 ved lov 24. juni 2011 nr. 32 med ikrafttredelse samme dag, hvor også «nåværende eller tidligere samboere» ble inkludert.

Ved ikrafttredelsen av straffeloven 2005 fikk § 282 en strafferamme på inntil 6 års fengsel for ordinær overtredelse og inntil 15 års fengsel for grov overtredelse, jf. § 283.

Den siste endringen per dags dato er innføringen av et nytt annet ledd, som gir retten en plikt til å vurdere kontaktforbud etter § 57. Denne endringen ble innført ved lov 20. april 2018 nr. 6, og er ment å ha en utelukkende prosessuell karakter.⁵⁷

Skyldkravet er forsett, jf. strl. § 21 jf. § 22.

⁵³ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 199.

⁵⁴ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37.

⁵⁵ Rt. 2011 s. 469, avsnitt 8-12.

⁵⁶ Avsnitt 9. Se også Sæther (2016) s. 521 om dette.

⁵⁷ Prop. 167 L (2016-2017) s. 34 og Innst. 150 L (2017-2018) s. 3.

Paragrafen lyder i dag slik:

§ 282. Mishandling i nære relasjoner

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,*
- b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,*
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,*
- d) noen i sin husstand, eller*
- e) noen i sin omsorg.*

Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter § 282 første ledd bokstav b, skal retten vurdere om kontaktforbud etter § 57 skal idømmes.

2.3 Ordlyden av “mishandler” i § 282

En helt sentral formulering i bestemmelsen er «alvorlig eller gjentatt mishandler». Ordet «mishandler» går så langt tilbake som til Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842 (kriminalloven). I kriminalloven kapittel 15 hadde § 9 følgende ordlyd:

Den, som ved Vanrøgt, overdreven Revselse, eller paa anden Maade mishandler noget under hans Omsorg eller Varetægt staaende Barn eller nogen sormedelst Ungdom eller af andre Grunde hjælpeløs Person, der er under hans Omsorg eller Varetægt, straffes med Bøder, Fængsel, eller Strafarbeide i femte Grad.

Dette straffebudet var forgjengeren til den allerede nevnte § 219 første ledd i straffeloven 1902. Ordet «mishandler» har altså en lang juridisk tradisjon når det kommer til vold i nære relasjoner. Ingen av de tidligere forarbeidene gir anvisning på innholdet til ordet «mishandler».

I det følgende vil det først bli presentert flere måter ulike rettsanvendere kan tolke ordlyden på. I den forbindelse skal oppgaven vise til juridisk teori. En slik brytning med tradisjonell juridisk metode, hvor man viser til teori før mer vektige rettskilder, er et bevisst valg tatt for å illustrere at selve ordlyden til paragrafen kan bli tolket forskjellig av ulike rettsanvendere.

Deretter skal oppgaven rette fokus mot hvordan bestemmelsen har blitt tolket av Høyesterett, og hvorvidt dette samsvarer med lovgivers intensjon slik den fremgår av forarbeidene.

En naturlig språklig forståelse av ordet «mishandler» kan trekke i retning av at en person behandler noen dårlig. Formuleringen «den som ... mishandler» i § 282 er etter mitt syn noe som retter oppmerksomheten mot selve *gjerningspersonen*.

Ifølge Det Norske Akademis ordbok er betydningen av verbet «mishandle» listet opp som «behandle brutalt; øve vold mot; fare stygt med».⁵⁸ Den leksikalske ordlydsfortolkningen trekker dermed også i retning av at «mishandler» er rettet mot noe som *gjerningspersonen* gjør.

Videre kan en kontekstuell tolkning av ordene «den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler» tyde på at «mishandler» er en spesifikk handlingsnorm som gjerningspersonen må oppfylle ved utøvelsen av de nevnte krenkelsene. I så måte kan ordet «mishandler» sikte til at gjerningspersonens handlemåte må ha en særegen karakter, *utover* opplistingen «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser», og representerer således en *terskel* for at paragrafen skal komme til anvendelse. De nevnte krenkelsene, enten det er tale om én «alvorlig» eller flere «gjentatte», må ha et *særpre*g som kan omfattes under ordet «mishandler».

Professor Ørnulf Øyen foreslår tre ulike tolkningsalternativer i forbindelse med vilkåret «mishandler».⁵⁹ Det første tolkningsalternativet innebærer at «mishandler» stiller krav til gjerningspersonens handlemåte, i likhet med det som er omtalt ovenfor. Det andre tolkningsalternativet han presenterer er at vilkåret «stiller krav til virkningen hos fornærmede: Resultatet av gjerningspersonens handlemåte må være at fornærmede mishandles».⁶⁰ Det tredje tolkningsalternativet er en kombinasjon av de to forestående, og innebærer krav til både gjerningspersonens handlemåte og en virkning hos den fornærmede.⁶¹

Forfatterne av «Forbrytelser i utvalg» skriver: «Spørsmålet til slutt blir om gjerningspersonen gjennom krenkelsen(e) har *mishandlet* den fornærmede slik at § 282 kommer til anvendelse. Selv om det foreligger én alvorlig krenkelse eller gjentatte krenkelser, er det i seg selv ikke tilstrekkelig til å begrunne straffansvar etter § 282».⁶² Forfatterne gir uttrykk for at ordlyden

⁵⁸ Den Norske Akademis ordbok på nett, søkeord «mishandle», hentet 19.10.2020.

⁵⁹ Øyen (2019) s. 525–526.

⁶⁰ Øyen (2019) s. 525.

⁶¹ Øyen (2019) s. 525.

⁶² Jacobsen, Gröning, Husabø og Strandbakken (2020) s. 80.

retter fokuset mot gjerningspersonens handlemåte, og at vilkåret «mishandler» representerer en særegen terskel for overtredelse av paragrafen.

De nevnte ordlydstolkningene viser at straffebudet er formulert på en måte som ikke lett lar seg avklare ved første gjennomlesning. Det fremstår som rimelig klart at gjerningspersonens handlemåte er sentral i vurderingen, og at denne må ha en særegen karakter for at § 282 skal komme til anvendelse. Helheten og den følelsesmessige kompleksiteten av relasjonen mellom gjerningspersonen og den fornærmede, herunder den fornærmedes opplevelse av mishandlingen, fremgår imidlertid ikke klart av ordene «alvorlig eller gjentatt mishandler». Etter mitt syn er dette en formulering som i seg selv kun retter oppmerksomheten mot selve gjerningspersonen. Ordlyden gir ikke anvisning på hvorvidt, og i så fall i hvilken grad, den fornærmedes opplevelse av mishandlingen skal inngå i vurderingen av om de materielle vilkårene for straffeskyld er oppfylt. Som gjennomgått i punkt 2.2.1, er den fornærmedes opplevelse av utrygghet og frykt samt langvarige skadevirkninger av mishandling, et sentralt tema som fremheves i forarbeidene, og det rettsgodet som straffebudet er ment til å beskytte.⁶³

Etter min mening representerer dette en svakhet ved gjerningsbeskrivelsen i § 282.

Bestemmelsens ordlyd kan gi et noe misledende inntrykk av at det er gjerningspersonens handlinger *i seg selv* som står sentralt i vurderingen. Det er imidlertid klart at de klanderverdige handlingene må utøves av en gjerningsperson for at det skal foreligge en kriminalisert gjerning i utgangspunktet. I tråd med klarhets- og presisjonskravet som fremgår av Grl. § 96 og EMK art. 7, er det en forutsetning at et straffebud angir en handlingsnorm som beskriver de klanderverdige handlingene. Denne normen er angitt ved «den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler».

Lovteksten i § 282 mangler etter min mening to sentrale poeng. Det ene er den *helhetlige vurderingen* av gjerningspersonens handlinger samt bakgrunnen og omstendighetene for disse. Det andre er et uttrykk for den *effekten* som handlingene har på fornærmede. Når formålet med paragrafen nettopp er å uttrykke klander for dette, synes det ikke som formålet med bestemmelsen i tilstrekkelig grad kommer til rette med den gjeldende ordlyden i § 282. Undertegnede syn har støtte i juridisk teori. Øyen viser til at de tre ulike tolkningsalternativene i paragrafens ordlyd er en språklig uklarhet som «er i seg selv betenkelig».⁶⁴ Videre gir han uttrykk for at lovgiver bør revurdere utformingen av

⁶³ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) s. 37.

⁶⁴ Øyen (2019) s. 525.

gjerningsbeskrivelsen i § 282, slik at lovgivers intensjon med straffebudet kommer klarere frem av ordlyden.⁶⁵

2.4 Regimevurderingen

Høyesterett har ikke foretatt en selvstendig ordlydstolkning av vilkåret «alvorlig eller gjentatt mishandler», men har i en rekke avgjørelser utpenslet vilkåret. En helt sentral avgjørelse når det kommer til § 282/219 er Rt. 2010 s. 129. Saken gjaldt straffutmåling ved domfellelse for grov familievold etter dagjeldende § 219 annet ledd. Høyesterett tok for seg ulike momenter som kunne trekkes inn i vurderingen av straffutmålingen, og viste blant annet til den tidligere nevnte Rt. 2004 s. 844, som gjaldt straffutmålingsmomentet «karakter av mishandling» etter straffeloven 1902 § 323⁶⁶. Når det kom til momentet 'krenkelsenes karakter', uttalte førstvoterende:

Etter min mening er karakteren av voldshandlingene i seg selv ikke avgjørende ved straffvurderingen etter straffeloven § 219. Det sentrale er i hvilken grad disse danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et «regime» preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.⁶⁷

Uttalelsen ble fulgt opp i Rt. 2013 s. 879, hvor saken denne gangen gjaldt lovanvendelse etter § 219. Førstvoterende presiserte vilkåret «grovt eller gjentatt mishandler» ved å vise til regimevurderingen slik den fremgikk av Rt. 2010 s. 129.⁶⁸ Videre ble regimevurderingen gjentatt ved lovanvendelsen etter § 219 i Rt. 2014 s. 695.⁶⁹ De senere årene har Høyesterett stadig vist til regimevurderingen som en utpensling av «mishandler»-vilkåret, enten som en del av domstolens egne premisser eller ved henvisning til lagmannsrettens vurdering.⁷⁰ Ifølge juridisk teori har regimevurderingen blitt et fast vurderingstema som presiserer vilkåret «gjentatt mishandler» i § 219/282.⁷¹ Regimevurderingen gikk altså fra å være et moment ved straffutmålingen til å brukes som et sentralt vurderingstema i lovanvendelsen etter § 219/282.

Utformingen av gjerningsbeskrivelsen til § 282 gir anvisning på ulike partskonstellasjoner og ulike forøvelsesmåter. Dette gir straffebudet en fleksibilitet. Høyesterett har selv gitt uttrykk

⁶⁵ Øyen (2019) s. 526.

⁶⁶ Se avsnitt 14, 18 og 24.

⁶⁷ Avsnitt 21.

⁶⁸ Avsnitt 30.

⁶⁹ Avsnitt 12.

⁷⁰ Se f.eks. HR-2018-112-A, HR-2019-621-A, HR-2019-1936-U og HR-2019-2205-A.

⁷¹ Aas og Andersen (2017) s. 45. Se også Sæther (2016) s. 525.

for dette i HR-2018-112-A, hvor førstvoterende uttalte at § 282 «omfatter et vidt spekter av handlinger».⁷² Det samme fremgår av juridisk teori. Professor Synne Sæther Mæhle skriver i sin artikkel at det er «et visst rom for formålsrettet tolkning av §§ 282» ettersom både forarbeidene og Høyesterett har gitt uttrykk for straffebudets fleksible karakter.⁷³ Hun skriver videre at det vil være større rom for formålsrettet tolkning ved uttrykk som er vage, sammenlignet med klarere uttrykk.⁷⁴ Dette stemmer godt med Høyesteretts oppfatning av straffebudet, jf. HR-2019-1675-A. Dommen gir anvisning på at § 282 er en bestemmelse som inneholder en noe uklar ordlyd, og at dette fordrer at lovtolkningen må bli supplert med flere rettskilder. Selv om man befinner seg på strafferettens område, vil en slik tolkning ikke være i strid med klarhetskravet etter Grl. § 96 og EMK art. 7, så lenge hensynet til forutberegnelighet ivaretas ved at «bestemmelsens kjerne forbli den samme etter tolkningsprosessen».⁷⁵

Bestemmelsens kjerne kan i tilfellet med § 282 best ivaretas ved å se til forarbeidene som dannet grunnlaget for paragrafen. Regimevurderingen i Rt. 2010 s. 129 samsvarer i stor grad med det som beskrives som straffebudets kjerne i Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37, sitert i sin helhet under punkt 2.2. Denne vurderingen fanger opp det som fremheves i proposisjonen som sentrale kjennetegn ved mishandling: den vedvarende og gjentakende krenkelsen av nærstående, og den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret som etablerer bakgrunnen for utrygghet og frykt. Tidligere politiadvokat og høgskolelektor ved Politihøgskolen Tore Andersen reiser spørsmål ved om fryktkriteriet har fått for mye plass i regimevurderingen, mens andre særtrekk ved mishandling i nære relasjoner ikke kommer like godt frem.⁷⁶ Det vises særlig til de aspektene ved mishandling som trekkes frem av Kvinnevoldsutvalget, slik som forholdet mellom vold og kjærlighet, overføring av skyld på offeret og maktforskjellen mellom partene ved mishandling.⁷⁷ Dette er en innvending som har gode grunner for seg.

Etter min mening danner regimevurderingen likevel en slags bro mellom bestemmelsens ordlyd og forarbeidene, slik at også *effekten av gjerningspersonens handlemåte på fornærmede* kommer med i vurderingen av om vilkårene i § 282 er oppfylt. Høyesteretts bruk

⁷² Avsnitt 17.

⁷³ Mæhle (2019) s. 137.

⁷⁴ Mæhle (2019) s. 137.

⁷⁵ Avsnitt 29.

⁷⁶ Aas og Andersen (2017) s. 47.

⁷⁷ NOU 2003:31 s. 49-50.

av regimevurderingen som en sentral retningslinje etter § 282 bidrar til en viss grad til å reparere mangelen i ordlyden på dette punkt.

Et sentralt spørsmål i denne forbindelse er hva regimevurderingen nærmere sett består i etter Høyesteretts oppfatning. Hvilke ytterligere krav, utover «regime av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold», er det som stilles i høyesterettspraksis for at de materielle straffbarhetsvilkårene etter § 282 skal være oppfylt? Når det gjelder den videre fremstillingen av dette, er det for ordens skyld hensiktsmessig å gjennomgå de øvrige vilkår i § 282, før oppgaven igjen retter fokus mot vilkåret «mishandler» og Høyesteretts behandling av dette.

2.5 Vilkår i § 282

2.5.1 Den vernede krets

Bestemmelsens bokstav a til e lister opp personkretsen som er vernet av straffebudet. Bokstav a og b omfatter både tidligere og nåværende ektefeller og samboere, samt deres og egne barn, barnebarn og så videre. Den tidligere nevnte lovendringen medførte at samboere ble tilføyd i loven i bokstav a og b, selv om disse var ansett vernet i forarbeidene. Av bokstav c følger det at gjerningspersonens foreldre, besteforeldre og oldeforeldre er vernet av straffebudet.⁷⁸ Ifølge forarbeidene skal vilkåret i bokstav d «noen i sin husstand» forstås på samme måte som strl. § 342 om brukstyveri av motorvogn.⁷⁹ I Rt. 2011 s. 1412 påpeker førstvoterende at «[det] må foretas en totalvurdering av bofellesskapet mellom partene, hvor også varigheten av bofellesskapet og den nærmere relasjonen partene imellom kan ha vekt».⁸⁰

Til sist, i bokstav e, omfatter vernekretsen noen som gjerningspersonen har «i sin omsorg». I HR-2019-2205-A ble en stefar dømt for medvirkning til sin kones mishandling av hennes tre barn. Høyesterett uttalte at stefaren var klart omfattet av bokstav b og d, men også av omsorgsalternativet. Stefaren hadde den daglige omsorgen for barna, han deltok på møter med skolen og helsetjenesten, og barna kalte han pappa.⁸¹ I tillegg hadde barna tidligere kun minimal kontakt med moren, og stefarens omsorgsforpliktelser overfor dem var «mer uttalt» enn det som «ofte vil være tilfellet for stefedre som kommer inn i en allerede etablert

⁷⁸ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

⁷⁹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

⁸⁰ Avsnitt 16.

⁸¹ Avsnitt 42.

familie».⁸² Oppramsingen av personkretsen som vernes av paragrafen har et bredt nedslagsfelt, og tar sikte på å beskytte alle personer som etter allmenn oppfatning kan betegnes å være i en nær relasjon med gjerningspersonen, noe som også følger av paragrafens overskrift, jf. «nære relasjoner».

2.5.2 “Trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold”

Straffebudet inkluderer handlingsalternativene «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold». Det materielle innholdet er ment å tilsvare henholdsvis strl. §§ 263, 251, 254, og 271, samt tilhørende grove overtredelser.⁸³ Disse handlingsalternativene volder ikke tvil rundt anvendelsen, og det vises til andre kilder for rekkevidden av de nevnte straffebudene.⁸⁴

2.5.3 “Andre krenkelser”

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «eller andre krenkelser» tilsier at bestemmelsens øvrige handlingsalternativer ikke er uttømmende. Videre tilsier ordlyden «andre krenkelser» at dette handlingsalternativet favner bredt. Før revisjonen i 2005 hadde paragrafen ordlyden «lignende Adfærd», og etter revisjonen «på annen måte krenke». Endringen i ordlyden er av redaksjonell karakter.⁸⁵ Det fremgår av Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 31 at «lignende Adfærd» i § 219 i straffeloven 1902 omfattet psykisk mishandling. Høyesterett uttalte i Rt. 2010 s. 949 at dette også har vært lagt til grunn i rettspraksis, jf. Rt. 2005 s. 938 og Rt. 2007 s. 1537.⁸⁶ Eksemplene på psykisk mishandling som trekkes fram i forarbeidene er andre trusler enn de som omfattes av § 263, psykisk terror og vanskjøtsel som ikke dekkes av § 251 (tvang) og § 254 (frihetsberøvelse), brudd på besøksforbud, seksuelle krenkelser og mangel på nødvendig stell og pleie.⁸⁷

Høyesterett har tatt stilling til om «andre krenkelser» også kan gjelde *unnlatelser*. I den tidligere nevnte HR-2019-1675-A uttalte Høyesterett at klarhetskravet i Grl. 96 og EMK art. 7 ikke var til hinder for domfellelse etter § 282, og videre at «Unnlatelse av å skaffe nødvendig helsehjelp til et alvorlig sykt barn faller innenfor en naturlig språklig forståelse av ordene «andre krenkelser ... mishandler» når de leses i sammenheng. Lovhistorien og forarbeidene

⁸² Avsnitt 43.

⁸³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40 og 45 og Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 198.

⁸⁴ Se f.eks. Jacobsen, Gröning, Husabø og Strandbakken (2020).

⁸⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 434.

⁸⁶ Avsnitt 24.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45 og s. 198.

gir videre klar støtte for at forholdet kan rammes av bestemmelsen».⁸⁸ Domstolen viste så til de tidligere nevnte forarbeidene som fremhevd straffebudets kompleksitet, og forarbeidsuttalelsene om at manglende stell og pleie kan utgjøre «andre krenkelser» etter § 282.⁸⁹

En lignende sak er den tidligere nevnte HR-2019-2205-A, hvor en stefar ble dømt for medvirkning til konens mishandling av hennes tre barn (dissens 3-2 i henhold til straffutmåling). På ett punkt ble stefaren betraktet som gjerningsperson etter § 282. Stefaren unnlot å skaffe det ene barnet nødvendig helsehjelp etter at det hadde blitt livstruende skadet. Høyesterett viste først til HR-2019-1675-A, og uttalte videre at stefaren hadde et «klart omsorgsansvar» for barnet, og dermed en «selvstendig plikt» til å skaffe barnet nødvendig helsehjelp. Det at moren også hadde plikt til å skaffe barnet hjelp, endret ikke på at stefarens unnlattelse ble omfattet av § 282.⁹⁰

Spørsmålet i Rt. 2010 s. 949 var om det innebærer en selvstendig krenkelse av barnet dersom det er vitne til mishandling av nærstående. Høyesterett viste til at ordlyden av «på annen måte krenke» var vid, og at formålet med bestemmelsen slik det går frem av forarbeidene «fullt ut gjør seg gjeldende også for barn som overværer vold og annen mishandling av sine aller nærmeste».⁹¹ Domstolen viste videre til «Den vedvarende utrygghet og betydelige risiko for langvarige skadevirkninger for voksne av å leve under systematisk vold, trakassering og annen mishandling, finner vi igjen hos barn som opplever at deres nærmeste utsettes for slike handlinger», og konkluderte med at det ikke var tvilsomt at den indirekte virkningen av mishandling på barnet er en krenkelse etter bestemmelsen. Dette momentet har tidligere blitt vektlagt i straffutmålingen, jf. Rt. 2010 s. 129.⁹² Det at vilkåret «andre krenkelser» gir barn som er vitne til mishandling av nærstående et selvstendig vern etter § 282, har også en side mot sivile krav i forbindelse med straffebudet, jf. Rt. 2010 s. 949.⁹³ Etter lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) § 3-5 bokstav b jf. § 3-3 kan barn som er vitne til mishandling av nærstående få et selvstendig krav på oppreisning. Dette styrker barns rettsstilling etter bestemmelsen.

⁸⁸ Avsnitt 30.

⁸⁹ Avsnitt 31-34.

⁹⁰ Avsnitt 47.

⁹¹ Avsnitt 22.

⁹² Avsnitt 22.

⁹³ Avsnitt 12.

2.5.4 “Alvorlig”

Kjernen av straffebudet fremgår av ordlyden «alvorlig eller gjentatt mishandler», som gjelder samtlige handlingsalternativ. Tidligere versjoner av paragrafen hadde formuleringen «grovt» istedenfor «alvorlig». Dagens ordlyd innebærer ingen realitetsendringer.⁹⁴ En naturlig språklig forståelse av ordlyden «alvorlig» tilsier at én enkelthandling kan være nok for å kunne omfattes av straffebudet. Videre tyder ordlyden på at handlingen må ha en viss karakter eller et visst omfang. Ifølge forarbeidene er det handlingens objektive grovhet, samt frykt for nye krenkelser hos den fornærmede som er bestemmende for om handlingen er «alvorlig».⁹⁵ Dette bekreftes i Rt. 2014 s. 695, hvor Høyesterett presiserer forarbeidene ved å uttale at det er tilstrekkelig at handlingen er *egnet til* å skape frykt for nye lignende hendelser.⁹⁶ Faktum i saken var at en mor rev sin 14 år gamle datter i håret, tok kvelertak på henne og holdt henne fast mens hun brukte en ledning til å slå datteren flere ganger. Moren truet videre med at dette skulle fortsette neste dag. Dette forholdet ble ansett å oppfylle vilkåret, som på det tidspunktet hadde ordlyden «grovt».

Et tilfelle som ikke ble ansett for å være «alvorlig nok», beskrives i HR-2019-1787-A.⁹⁷ Faktum i saken var at en kvinne våknet i sin seng av at hennes ektemann satt overskrevet på brystkassen hennes og klapset henne på kinnene slik at hodet ble slengt fra side til side. Mannen fremstod som intens og skremmende. Høyesterett drøftet imidlertid ikke forholdet utover å si at det ikke var «alvorlig nok til å kunne domfelle for mishandling», men saken kan likevel bidra til å avklare typetilfellet.

2.5.5 “Gjentatt”

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «gjentatt» sikter til to eller flere krenkelser som er omfattet av bestemmelsen. Som påpekt i forarbeidene, er kjerneområdet til straffebudet «nettopp det sammenhengende og vedvarende handlingsmønsteret til gjerningspersonen».⁹⁸ Videre følger det av odelstingsproposisjonen at det ikke stilles krav til at det er samme handlingsalternativ som er overtrådt flere ganger.⁹⁹ Det er heller ikke krav til nærhet i tid

⁹⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 434.

⁹⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45.

⁹⁶ Avsnitt 13-15.

⁹⁷ Avsnitt 19.

⁹⁸ Ot.prp.nr. 113 (2004-2005) s. 46.

⁹⁹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45-46.

mellom de ulike krenkelsene.¹⁰⁰ Det fremgår imidlertid av Rt. 2012 s. 835 at vilkåret må avgrenses mot de tilfellene hvor krenkelsene har karakter av å være «isolerte enkeltepisoder, som ikke har en slik kvalifisert karakter eller sammenheng at de gir grunnlag for frykt hos fornærmede for et slikt handlingsmønster som ligger i kjerneområdet for bestemmelsen».¹⁰¹ Momentene som inngår i vurderingen er ifølge dommen tiden som er gått og gjerningspersonens atferd mellom de ulike krenkelsene.¹⁰²

På dette punkt må «gjentatt» sammenholdes med «mishandler», som karakteriserer handlingene på en bestemt måte, som vist i punkt 2.3. Høyesterett presiserer i HR-2018-112-A at vurderingstemaet er om krenkelsene «samlet har et slikt alvor at de kan karakteriseres som *mishandling*».¹⁰³ Synspunktet ble fulgt opp i HR-2019-621-A, hvor spørsmålet om krenkelsene var «gjentatt» var om de «samlet sett har karakter av *mishandling*».¹⁰⁴

2.5.6 Straffeprosessuelle aspekter ved “gjentatt”

Vilkåret «gjentatt» har også en side mot det prosessuelle. Paragraf § 282 hører til de straffebudene som omtales som «kollektive»¹⁰⁵, hvor gjerningsbeskrivelsen er ment til å omfatte «vedvarende aktivitet av en nærmere bestemt karakter».¹⁰⁶ Dersom mishandling omfatter flere ulike krenkelser som strekker seg over tid, vil disse faktiske handlingene regnes som ett straffbart forhold. Ettersom strafferammen til § 282 er seks års fengsel, vil forholdet ha en foreldelsesfrist på 10 år, jf. strl. § 86 bokstav c. Det har derfor stor praktisk betydning om forholdet blir subsumert under § 282 eller de alminnelige voldsbestemmelsene, ettersom disse kan ha en lavere strafferamme og følgelig andre foreldelsesfrister, jf. strl. § 86.

Et eksempel på dette er Rt. 2013 s. 838, hvor den tiltalte ble dømt for ett straffbart forhold jf. § 219 i tingretten, mens lagmannsretten bedømte forholdet til å omfatte syv overtredelser av § 228 første ledd (dagens § 271).¹⁰⁷ Høyesterett påpekte at lagmannsretten ikke behandlet spørsmålet om foreldelse av det eldste av de syv forholdene, med det resultat at dommen ble opphevet på dette punkt grunnet saksbehandlingsfeil.¹⁰⁸

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

¹⁰¹ Avsnitt 16.

¹⁰² Avsnitt 19.

¹⁰³ Avsnitt 17.

¹⁰⁴ Avsnitt 17.

¹⁰⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 594.

¹⁰⁶ Øyen (2005) s. 219.

¹⁰⁷ Avsnitt 11.

¹⁰⁸ Avsnitt 11-12.

Også ved tilfeller hvor en gjerningsperson har mishandlet flere ulike fornærmede, kan det oppstå spørsmål om det foreligger ett straffbart forhold. Spørsmålet i Rt. 2011 s. 1403 var om gjerningspersonens krenkelser av mor og datter var å regne som ett straffbart forhold. Høyesterett uttalte at «noko av heilskapen i handlemåten går tapt» dersom man stykker opp handlinger, men at forutsetningen for å behandle dem sammen var at det var «tale om handlingar som i stor grad er vovne inn i einannan». Høyesterett sluttet seg til lagmannsretten som bedømte krenkelser av mor og datter som ett straffbart forhold. En slik bedømming hvor man ser ulike handlinger som en del av en større sammenheng er klart i tråd med hensikten med bestemmelsen og dens «kollektive» karakter.

2.6 “Mishandler” – momenter i vurderingen

Høyesterett har stilt flere krav til «mishandler»-vilkåret *utover* eller *i tillegg til* regimevurderingen. En sentral dom er Rt. 2013 s. 329 (om § 219). En far hadde utsatt sin sønn for fysiske og psykiske krenkelser mellom 1988 og 2010, hvorav den fysiske volden opphørte i 2001. Spørsmålet for Høyesterett var om de psykiske krenkelsene etter 2001 skulle vurderes som et sammenhengende lovbrudd etter § 219. Førstvoterende viste først til regimevurderingen i Rt. 2010 s. 129, og uttalte at bestemmelsen ikke rammer «enhver kritikkverdig atferd». ¹⁰⁹ Videre ble det vist til at ordlyden av ‘mishandling’ «bare omfatter mer kvalifiserte forhold». ¹¹⁰ Samtidig ble det understreket at mindre alvorlige krenkelser må tas med i den samlede vurderingen når atferd isolert sett ikke rammes av § 219, men inngår i et ‘regime’. ¹¹¹

Som skissert i punkt 2.3 gir ordlyden «ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler» en anvisning på at gjerningspersonens handlingsmåte representerer en *terskel* ved «mishandler». Høyesteretts vurdering i Rt. 2013 s. 329 er dermed i tråd med bestemmelsens ordlyd på dette punkt, jf. «kvalifiserte forhold». Videre løfter avgjørelsen frem den helhetlige vurderingen av gjerningspersonens krenkelser, hvor også de mindre alvorlige krenkelsene kan tas med. Resultatet i dommen ble at den psykiske volden ble sett i sammenheng med den fysiske volden, og faren ble dømt etter § 219 for hele perioden (1988-2010). Selv om «arten» av krenkelsene endret seg (fra både fysisk og psykisk til kun psykisk) var disse fortsatt å regne for et sammenhengende brudd på § 219.

¹⁰⁹ Avsnitt 12-13.

¹¹⁰ Avsnitt 13.

¹¹¹ Avsnitt 13.

Avgjørelsen støtter opp om formålet med bestemmelsen slik det går frem av forarbeidene, hvor *helheten* av mishandlingen og det «sammenhengende og vedvarende handlingsmønsteret til gjerningspersonen» løftes frem som et helt sentralt punkt.¹¹²

Utfordringen med Høyesteretts uttalelse i Rt. 2013 s. 329 er imidlertid å fastsette hva som faktisk utgjør «kvalifiserte forhold». Den nevnte uttalelsen ble fulgt opp i Rt. 2013 s. 879. Spørsmålet i saken var anvendelse av § 219 i et tilfelle hvor det var utelukkende psykisk vold. Førstvoterende viste til ordlyden og forarbeidene, og fastslo at psykisk mishandling omfattes av bestemmelsen.¹¹³ Deretter uttalte hun at psykisk vold må «anta form av mishandling» i tråd med regimevurderingen. Videre ble det presisert at det for rent psykiske krenkelser er tilstrekkelig at «frykten for fremtiden er begrenset til å gjelde nye psykiske krenkelser».¹¹⁴

Retten viste så til Rt. 2013 s. 879 om at ordlyden av § 219 omfatter kvalifiserte forhold. Som en forlengelse av dette, uttalte førstvoterende: «Etter mitt syn skal det en god del mer til i en sak som gjelder psykisk mishandling enn der voldsutøvelsen er både fysisk og psykisk».¹¹⁵ Denne uttalelsen tas dermed til inntekt for at Høyesterett har satt opp terskelen for utelukkende psykisk mishandling som noe høyere enn terskelen for mishandling som har element av både psykisk og fysisk vold. Dette vil bli behandlet særskilt i videre i fremstillingen i punkt 2.8.

Det må dermed gjøres en forskjell på «kvalifiserte forhold» etter § 282, avhengig av hvilken type krenkelse (fysisk, psykisk eller begge) som er aktuell. Å gi en positiv avgrensning av hva «kvalifiserte forhold» innebærer er imidlertid vanskelig. Det kan derfor være enklere å se i motsatt retning, ved å gjennomgå en rekke saksforhold som Høyesterett har ansett å falle utenfor bestemmelsen eller befinne seg i 'nedre sjikt' av § 282. En oppsummering av de viktigste momentene vil bli presentert i punkt 2.6.6.

2.6.1 HR-2018-112-A

Denne saken er en illustrasjon på krenkelser som ikke ble omfattet av § 282. Faktum i saken var at en mann utsatte sin tidligere samboer for ulike krenkelser ved fire anledninger.¹¹⁶ Ved en anledning møtte mannen fornærmede på gaten, tok tak i håret hennes og kastet henne i bakken. Deler av fornærmedes hår ble revet ut som følge av volden. Videre hadde han ødelagt

¹¹² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46.

¹¹³ Avsnitt 25-27.

¹¹⁴ Avsnitt 30.

¹¹⁵ Avsnitt 31.

¹¹⁶ Avsnitt 11-14.

hennes mobiltelefon og truet henne ved å uttale at han «ikke kom til å være like grei neste gang». Ved en annen anledning brøt mannen besøksforbudet han var ilagt. Ved en tredje anledning hadde mannen fulgt etter fornærmede på et kjøpesenter. Senere samme dag oppdaget mannen fornærmede sammen med sin nye kjæreste utenfor kjærestens leilighet, og skallet til han slik at han fikk hevelse og et kutt under øyet. Høyesterett bemerket at «samtlige fire hendelser» er relevante i bedømmelsen etter § 282.¹¹⁷

De to første hendelsene var klart innenfor ordlyden av § 282, mens de to andre var isolert ikke straffbare etter § 282. Førstvoterende uttalte at saken var «utenfor kjerneområdet for bestemmelsen» fordi krenkelsene ikke skjedde i hjemmet, og fordi gjerningspersonen «ikke lenger var en del av fornærmedes nærmeste krets».¹¹⁸ Disse momentene kan tas til inntekt for at slike saksforhold kan gjøre at det ikke er tale om *kvalifisert* mishandling. Imidlertid uttalte førstvoterende videre at § 282 gjaldt også slike situasjoner, da krenkelser foretatt av også av *tidligere* ektefeller eller samboere vil kunne etablere et 'regime'. Det ble deretter påpekt at gjerningspersonens atferd viste liten forståelse og mangel på respekt, og at fornærmede ble redd og følte seg utrygg.¹¹⁹ Likevel kom Høyesterett frem til at de fire krenkelsene samlet sett ikke hadde et «slikt alvor og omfang» at det utgjorde mishandling etter paragrafen.¹²⁰

Det avgjørende for at det ikke forelå kvalifisert mishandling i saken var altså ikke det at krenkelsene foregikk utenfor hjemmet og at gjerningsmannen ikke tilhørte fornærmedes nærmeste krets, men *alvoret* og *omfanget* av krenkelsene. Høyesterett vektla både kvantitet og kvalitet når det kom til krenkelsene, med antall, alvorsgrad, nærhet til kjerneområdet samt gjerningspersonens planlegging etter bestemmelsen.¹²¹ Gjerningspersonen ble dømt for kroppskrenkelser, trusler, brudd på besøksforbud, skadeverk og hensynsløs atferd.

I tråd med Rt. 2013 s. 329 er det rom for å vektlegge mindre alvorlige krenkelser i vurderingen etter § 282. Det er derfor uklart hvorfor de tre siste krenkelsene, som av Høyesterett ble betegnet som «mindre alvorlige», men hver for seg relevante for vurderingen av § 282, ble ansett ikke å kvalifisere til overtredelse av § 282. Særlig er dette uklart fordi de to første krenkelsene isolert sett var innenfor området til § 282, ifølge Høyesterett selv, og til sammenligning enklere å vurdere enn de tilfellene som uttalelsen i Rt. 2013 s. 329 tar sikte på å omfatte.

¹¹⁷ Avsnitt 22.

¹¹⁸ Avsnitt 24.

¹¹⁹ Avsnitt 25.

¹²⁰ Avsnitt 25.

¹²¹ Avsnitt 25.

Det er nærliggende å tenke seg at det er momentene om krenkelsesens avstand til kjerneområdet (krenkelsens art) samt gjerningspersonens manglende planmessighet som fikk avgjørende vekt for at § 282 ikke kom til anvendelse. Samtidig er det flere ganger påpekt i forarbeidene og går frem av regimevurderingen at bestemmelsens kjerne er det at gjerningspersonen gjennom sine handlinger etablerer kontinuerlig utrygghet og frykt for vold hos fornærmede. Høyesterett viste til at fornærmede «ble redd og følte seg utrygg». Som førstvoterende selv uttaler, gjelder straffebudet også situasjoner hvor handlingene foregår utenfor hjemmet og hvor gjerningspersonen ikke lenger tilhører fornærmedes nærmeste krets. Etter min mening passer saksforholdet av disse grunner bedre til å være et tilfelle av nedre sjikt av § 282, ettersom en slik tolkning vil være mer i tråd med bestemmelsens formål slik det fremgår av forarbeidene, samt mer i tråd med Høyesteretts egen praksis, jf. Rt. 2013 s. 329.

2.6.2 HR-2018-390-A

Et eksempel på et tilfelle som etter Høyesteretts mening vurderes til å befinne seg i nedre sjikt av bestemmelsens anvendelsesområde er HR-2018-390-A. Saksforholdet gjaldt blant annet straffutmåling etter § 219. Den domfelte mannen hadde i en periode på ca. åtte måneder utsatt sin samboer for vold ved at han dyttet henne, dro henne i håret, slo henne i ansiktet slik at det ble merker, og jaget henne ut av huset. Ved en anledning sparket han samboeren, som på det tidspunktet var gravid, slik at hun fikk et 15 cm stort blåmerke på låret. Ved et tilfelle rømte fornærmede fra huset barbeint på vinterstid som følge av samboerens trakassering.

Ettersom spørsmålet i saken var straffutmåling, er få uttalelser vedrørende lovanvendelsen etter § 219 utover at Høyesterett sa seg enig med lagmannsretten i at saksforholdet befinner seg i nedre sjikt av § 219.¹²² Høyesterett siterte lagmannsretten: «A utsatte samboer for «en total kontroll som satte henne i konstant ubalanse og frykt, og som utgjorde psykisk mishandling av henne.» Volden ble ansett beskjedent, men tilstrekkelig til å kontrollere samboeren når psykiske virkemidler ikke strakte til». ¹²³ Det må også nevnes at Høyesterett viste til psykiske krenkelser som ikke overskred terskelen for § 219, men dannet «bakgrunnen for det regimet preget av frykt og fornedrelse som etter hvert utviklet seg», i tråd med Rt. 2013 s. 329.¹²⁴ Forholdene i dommen, i motsetning til hva Høyesterett vektla i HR-2018-112-

¹²² Avsnitt 39.

¹²³ Avsnitt 38.

¹²⁴ Avsnitt 36.

A, kan beskrives å være i bestemmelsens kjerneområde – gjerningspersonen utsatte sin samboer for fysisk og psykisk vold, over en viss tid – åtte måneder, i deres eget hjem.

Når det gjaldt straffutmålingsmomenter, bemerket Høyesterett at «fryktregimet med kontroll, sanksjoner og psykisk nedbryting som A etablerte rundt samboeren [var] alvorlig». Samtidig ble det uttalt at voldshandlingene ikke var av «det alvorligste slaget», og at det straffbare forholdet strakk seg over en «relativt begrenset periode».¹²⁵ Selv om dette var straffutmålingsmomenter, er det nærliggende at lignende vurderinger ble lagt til grunn for at forholdet ble ansett for å være i «nedre sjikt» av § 282. Sammenlignet med HR-2018-112-A, var omfanget av krenkelsene større, både med tanke på tidsaspektet og krenkelsenes antall og karakter. Imidlertid gjør ulikhetene i faktum at sakene er noe vanskelig å sammenligne. Etter mitt syn beskriver faktum i HR-2018-390-A et klassisk tilfelle av mishandling i nære relasjoner. Etersom saken i HR-2018-112-A etter min mening burde anses som et tilfelle av nedre sjikt av § 282, synes det derfor rimelig å anse saken i HR-2018-390-A som et ordinært tilfelle av § 282. Da dommen gjaldt straffutmåling, er avgjørelsen knapp når det gjelder hvilke eksakte vurderinger som ligger bak Høyesteretts anseelse av HR-2018-390-A som et tilfelle av nedre sjikt av § 282.

2.6.3 HR-2019-621-A

Et grensetilfelle av ‘nedre sjikt’ beskrives i HR-2019-621-A. Saken gjaldt § 219 da forholdene fant sted før ikrafttredelsen av straffeloven 2005. Retten delte seg i et flertall og et mindretall (3-2). Flertallet fant at forholdene ikke overskred terskelen for mishandling etter § 219. Både flertallet og mindretallet var imidlertid enig i at saken var et «grensetilfelle».¹²⁶

En mann hadde over en periode på ca. fire måneder utsatt sin utenlandske ektefelle for ulike krenkelser. Mannen hadde et høyt alkoholforbruk og var aggressiv i beruset tilstand. Han kjeftet på ektefellen for ulike ting, og ønsket blant annet at hun skulle være våken med han om nettene, også når hun skulle på skole for norskopplæring dagen etter. Mannen kunne vekke ektefellen flere ganger om natten, og be henne pakke sammen og bestille seg flybillett tilbake til landet hun kom fra. Flere ganger tvang han ektefellen til å forlate huset, og det forekom at ektefellen gjemte seg i huset til mannen roet seg ned. Mannen hadde hengt opp en lapp i en etasje hvor han sov der det stod «Privat. Ingen adgang», og en lapp på døren på

¹²⁵ Avsnitt 40.

¹²⁶ Avsnitt 30.

rommet hvor ektefellen sov med «Ikke glem å pakke tingene dine». Videre truet han med å trekke seg som referanseperson og bidra til å sende ektefellen ut av Norge. Han truet også med han skulle sørge for at ektefellen mistet autorisasjonen som helsefagarbeider. Mannen utsatte ektefellen for en kroppskrenkelse ved at han dyttet henne og presset hånden mot halsen i et forsøk på å skyve ektefellen ut av huset mens hun var barbeint, slik at foten ble klemt mellom døren og dørkarmen.

I det følgende vil flertallets argumentasjon presenteres først. Flertallet bemerket at bedømmelsen etter § 219 «skal ta opp i seg både karakteren og omfanget av tiltaltes *adferd* samt hvordan den *påvirket* den fornærmede». ¹²⁷ Videre viste flertallet til regimevurderingen, at mishandling omfattet kun kvalifiserte forhold, jf. Rt. 2013 s. 329, samt «en god del mer til»-vurderingen i tilfeller hvor det foreligger utelukkende psykiske krenkelser, jf. Rt. 2013 s. 879. Når det kom til gjerningspersonens atferd, uttalte flertallet at kroppskrenkelsen ikke var av det «alvorlige slaget». ¹²⁸ Omfanget av de andre krenkelsene ble imidlertid bedømt som stort ¹²⁹. Flertallet uttalte at det er omfanget av handlingene og den «sammenhengen de inngår i som gjør dem særlig krenkende». ¹³⁰ Momentet som etter flertallets mening gjorde at saken var et grensetilfelle, var fornærmedes sårbarhet. Dette momentet ble vektlagt ulikt av flertallet og mindretallet, og var avgjørende for dommens dissens.

Flertallet trakk fram forarbeidsuttalelsene om det relasjonelle aspektet, samt helheten og kompleksiteten ved straffebudet. ¹³¹ Det ble påpekt at ektefellen nylig var kommet fra et annet land og hadde begrensede språkferdigheter, nettverk og ressurser, noe som gjorde at truslene om å sørge for å miste autorisasjonen og bli sendt ut av landet rammet henne hardt. ¹³² Videre uttalte flertallet at det er «særlig denne nedrige og rammende utnyttningen av fornærmedes sårbarhet» som medførte at saken var et grensetilfelle. Flertallet så deretter til den nevnte HR-2018-390-A for veiledning, ettersom avgjørelsen var ansett å være i ‘nedre sjikt’ av § 282. Både volden og varigheten av forholdet i saken, var «klart mer graverende» enn i den foreliggende saken. Flertallet uttalte at gjerningspersonens atferd i lys av den nevnte dommen ikke var «spesielt alvorlig» og at den «pågikk over en vesentlig kortere periode».

Når det kom til fornærmede, viste flertallet til at hun var i en sårbar situasjon, og at atferden til gjerningspersonen skapte utrygghet og frykt. Videre ble det imidlertid uttalt at

¹²⁷ Avsnitt 18.

¹²⁸ Avsnitt 19.

¹²⁹ Avsnitt 19.

¹³⁰ Avsnitt 16.

¹³¹ Avsnitt 21.

¹³² Avsnitt 21.

fornærmedes frykt og utrygghet var av en annen karakter og fremstod som «mindre alvorlig» sammenlignet med HR-2018-390-A. Uttalelsene kan tolkes slik at fornærmedes sårbarhet var av underordnet betydning, mens atferden til gjerningspersonen, med sin mindre alvorlige karakter sammenlignet med HR-2018-390-A, fikk avgjørende vekt.

Mindretallet trakk fram forarbeidene og påpekte at et sentralt formål med paragrafen var å omfatte psykiske krenkelser som ikke isolert sett er straffbare, men som er gjentakende og har et slikt omfang at det må betraktes som mishandling.¹³³ Videre fremhevd mindretallet det relasjonelle aspektet, og den markerte ubalansen mellom gjerningspersonen og fornærmede¹³⁴. Det relasjonelle aspektet ble også trukket inn i vurderingen av alvoret av forholdet. Det ble uttalt at det var gjerningspersonens «utnyttelse av fornærmedes uvitenhet og hensynsløse bruk av trusler» som gjorde saken alvorlig.¹³⁵ Dette utgjorde etter mindretallets syn at fornærmede har levd i et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.¹³⁶

Mindretallets votum harmonerer etter mitt syn bedre med formålet til bestemmelsen enn flertallets votum. Sårbarheten til fornærmede, og det skjeve maktforholdet mellom henne og ektefellen var helt avgjørende i vurderingen av hvorvidt det har oppstått et regime. En slik vurdering av det relasjonelle aspektet, og helheten av mishandlingen, kan sies å være i kjernen av bestemmelsens formål. Flertallet synes å fokusere mer på karakteren og alvoret av handlingene, heller enn *helheten i relasjonen* og dens betydning for *fornærmedes opplevelse* av gjerningspersonens handlinger.

Uttalelsen om at fornærmedes frykt og utrygghet fremstår som «mindre alvorlig» sammenlignet med HR-2018-390-A, fremstår som noe uheldig. Som nevnt under punkt 2.2.1, stiller ikke bestemmelsen krav til en kvalifisert virkning hos fornærmede utover frykt og utrygghet som følge av gjerningspersonens krenkelser. Dette understrekes i Innst. O. nr. 10 (2005-2006) punkt 1.2.2: «Straffbarheten bør ikke bero på om offeret har tålt belastningen ved krenkelsen eller ikke». En slik «grad» av alvor som flertallet her viser til, er heller et straffutmålingsmoment enn et materielt straffbarhetsvilkår etter § 282/219, som skissert i punkt 2.2.1. Dissensen i denne dommen gjør at den rettskildemessige verdien av den blir svekket, samtidig som den viser at regimevurderingen og dens nyanser er ingen enkel vurdering.

¹³³ Avsnitt 31.

¹³⁴ Avsnitt 32.

¹³⁵ Avsnitt 34.

¹³⁶ Avsnitt 35.

2.6.4 HR-2019-1787-A

Et annet tilfelle som ble ansett av Høyesterett til å være i nedre sjikt av bestemmelsen var saken i HR-2019-1787-A. En mann ble dømt etter § 219/282 i lagmannsretten, og saken ble anket til Høyesterett på grunn av saksbehandlingsfeil. Faktum i saken var at mannen utsatte sin ektefelle for én voldskrenkelse og flere psykiske krenkelser. Voldskrenkelsen gikk ut på at fornærmede våknet i sin seng av at mannen satt seg på brystkassen hennes og klapset henne på kinnene slik at hodet ble slengt fra side til side. Mannen fremstod som intens og skremmende under voldsepisoden. De psykiske krenkelsene gikk ut på at mannen over tid viste svært kontrollerende og konfronterende atferd, beskyldte ektefellen for utroskap og truet henne med selvmord. Spørsmålet var om lagmannsrettens domsgrunner var mangelfulle når det kom til beskrivelsen av om mishandling som kreves etter § 282, har funnet sted.

Høyesterett viste til at «spørsmålet om lagmannsrettens lovanvendelse er korrekt, avhenger altså av intensiteten, omfanget og alvoret av As handlinger».¹³⁷ Når det kom til den ene voldskrenkelsen, uttalte Høyesterett: «Den var skremmende for fornærmede, men i seg selv ikke alvorlig nok til å kunne domfelle for mishandling».¹³⁸ Om de psykiske krenkelsene uttalte Høyesterett: «Slik adferd er sterkt kritikkverdig, men ikke uten videre straffbar. Det gjelder i alle fall her, hvor innslaget av vold var relativt begrenset. Om en slik oppførsel skal kunne karakteriseres som mishandling, vil da avhenge blant annet av hyppigheten av sjalusiutbruddene, aggressiviteten til tiltalte og konsekvensene for fornærmedes liv».¹³⁹ Lagmannsrettens dom ble opphevet grunnet manglende domsgrunner.

Avgjørelsen understreker at vurderingen av om terskelen for mishandling etter § 282 er oppfylt beror på *grundig, presis og konkret* vurdering av de enkelte handlingene til gjerningspersonen, samt en vurdering av *virkingen* av disse på fornærmede.

LH-2019-175622 var en ny behandling av saken HR-2019-1787-A. Resultatet ble frifinnelse, med dissens 4-3. Flertallet, som bestod av to fagdommere og to lekdommere, kom fram til at «handlingene ikke [var] av en slik intensitet, omgang og alvor at det utgjør mishandling i lovens forstand». Flertallet støttet seg på den grensen for anvendelsen av § 282 som skisseres i HR-2018-390-A, HR-2019-621-A og HR-2019-1787-A. De resterende lekdommerne fant at terskelen for mishandling etter § 282 var overtrådt. Etter min mening har flertallet lagt til grunn en for streng terskel etter § 282. På den annen side er dette i samsvar med den

¹³⁷ Avsnitt 23.

¹³⁸ Avsnitt 19.

¹³⁹ Avsnitt 21.

grensedragningen som fremgår av HR-2018-390-A, HR-2019-621-A og HR-2019-1787-A. Dissensen i denne dommen viser nok en gang at vurderingen av terskelen eller «kvalifiserte forhold» etter § 282 er en krevende øvelse.

2.6.5 HR-2019-1936-U

Spørsmålet for Høyesterett i denne saken, i likhet med HR-2019-1787-A, var om lagmannsrettens domsgrunner har vist at terskelen for mishandling etter § 282 var overtrådt. Faktum i saken var at en mor hadde utsatt sine tre mindreårige barn for ulike fysiske og psykiske krenkelser over en periode på ca. 10 år. Når det kom til beskrivelsen av de fysiske krenkelsene, viste Høyesterett til at lagmannsretten ikke hadde beskrevet i tilstrekkelig grad hva volden hadde bestått av og alvorsgraden av denne.¹⁴⁰ Om konkret vold mot barn uttalte Høyesterett: «Det å slå barna med flat hånd i ansiktet, klappe dem under haken og dra dem i ørene kan være mer eller mindre alvorlig alt etter styrken og omstendigheten rundt handlingen».¹⁴¹ Videre fremstod det som uklart om lagmannsretten hadde vurdert de fysiske og de psykiske krenkelsene mot hvert barn hver for seg eller samlet. Hva gjelder de psykiske krenkelsene, morens negative karakteristikk av barna («bortskjemte drittunger»), viste Høyesterett til at «det har betydning for totalvurderingen om uttrykk som dette benyttes for å sjikanere eller intimidere barna, eller om de fremkommer som en reaksjon på atferd som gir rimelig grunn for en verbal reaksjon».¹⁴² Når det kom til virkemidler i barneoppdragelsen, slik som fratagelse av goder, hadde ikke lagmannsretten utredet hvorvidt dette var relevant for vurderingen etter § 282.¹⁴³ Lagmannsrettens dom ble opphevet grunnet manglende domsgrunner. Saken har i skrivende stund ikke blitt behandlet på nytt i lagmannsretten.

Høyesterett gjentok i denne avgjørelsen flere av poengene som går frem av HR-2019-1787-A, vedrørende den *nøyaktige og konkrete* vurderingen som må gjøres etter § 282. Samtidig støtter avgjørelsen opp mot synspunktet om at *konteksten* rundt handlingene er et sentralt moment i vurderingen av om det er etablert et regime av frykt og kontinuerlig utrygghet.

¹⁴⁰ Avsnitt 17.

¹⁴¹ Avsnitt 17.

¹⁴² Avsnitt 20.

¹⁴³ Avsnitt 19.

2.6.6 Oppsummering av momentene – i samsvar med formålet?

Gjennomgangen av de nevnte dommene viser at § 282 kan være en krevende bestemmelse å anvende. Dissensen i HR-2019-621-A viser at Høyesterett er delt når det kommer til et av de mest sentrale temaene som fremheves i forarbeidene. Straffebudets tilsynelatende enkle utforming har krevd flere avklarende avgjørelser. Det kan utledes flere momenter som Høyesterett har lagt vekt på når det kommer til hvorvidt «kvalifisert» mishandling har funnet sted. Både Rt. 2013 s. 329, HR-2019-621-A og HR-2019-1936-U fremhever særskilt *konteksten og helheten* rundt gjerningspersonens handlinger, og hvorvidt dette bidrar til at det har oppstått et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold. I Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 10 fremheves «kompleksiteten» som kjennetegn på mishandling i nære relasjoner, som begrunnelse for behovet for et modernisert § 219. En slik vurdering av kontekst ivaretar derfor dette formålet med bestemmelsen.

Den overordnede rammen som utgjør et 'regime' er det som skiller mishandlingssakene fra de enkelte voldslovbruddene. Dersom det ikke blir bevist utover enhver rimelig tvil at det har blitt etablert et slikt regime, blir alternativet å dømme handlingene som enkelte brudd på de ulike allmenne bestemmelsene om vold/trusler/tvang/frihetsberøvelse. Denne helhetlige tilnærmingen fordrer en svært nyansert og grundig vurdering av gjerningspersonens handlinger og virkningen av disse på fornærmede. Flere avgjørelser trekker frem dette, særlig HR-2018-112-A, HR-2019-621-A, HR-2019-1787-A, og HR-2019-1936-A. Det vises til en konkret vurdering av omfanget av handlingene, med hensyn til *antall* krenkelser, *arten* av krenkelser (fysisk eller psykisk), *alvorsgraden* eller *intensiteten*, og *tidsaspektet*. Når det kommer til *arten* av krenkelsene, må det legges til grunn en strengere terskel i tilfelle hvor det er utelukkende psykisk mishandling, jf. Rt. 2013 s. 329. En slik konkret vurdering viser at § 282 er en bestemmelse som kan omfavne mange ulike typetilfeller og forøvelsesmåter, og er i så måte fleksibel. Det er en av styrkene til § 282.

Beskrivelsen av regimet og omfanget av handlingene er essensiell for å avgjøre om terskelen for § 282 er overtrådt. HR-2019-1936-U og HR-2019-1787-A, hvor begge sakene ble opphevet grunnet manglende domsgrunner, illustrerer dette. I HR-2019-1787-A uttaler Høyesterett at kravet til domsgrunner etter strpl. § 40 varierer, og at: «Der forholdet ligger i nedre sjikt av bestemmelsen, vil det i praksis kreves mer enn der man er i kjerneområdet».¹⁴⁴ Det er nærliggende å tenke seg at den kompliserte bevissituasjonen som oppstår i § 282-

¹⁴⁴ Avsnitt 22.

sakene, kan være en del av forklaringen på at Høyesterett har utviklet en kvalifisert terskel for overtredelse av straffebudet, noe som også reflekteres i kravet til domsgrunnene etter § 282.

Praksisen til Høyesterett når det kommer til fornærmedes opplevelse av mishandling er likevel noe uklart. Det er uklart hvilke momenter som særskilt skal vektlegges i denne vurderingen. Dissensen i HR-2019-621-A viser nettopp dette, hvor flertallet og mindretallet tillegger ulik vekt når det kommer til fornærmedes sårbarhet og betydningen av denne for hennes frykt og utrygghet. I denne sammenheng må det igjen vises til forarbeidsuttalelsene skissert i punkt 2.2.1 om at det ikke stilles krav til hvorvidt fornærmede tåler eller ikke tåler krenkelsene til gjerningspersonen. Ettersom enhver mishandlingssak er forskjellig, vil det nødvendigvis være ulike grader av fornærmedes frykt og redsel i ulike tilfeller. En *relativisering* av dette momentet, hvor man sammenligner ulike fornærmede med hverandre, slik som flertallets argumentasjon kan forstås som i HR-2019-621-A, vil by på komplikasjoner rent teknisk. Samtidig vil en slik relativisering være lite hensiktsmessig, da forskjellige personer kan ha ulik terskel for hva de tåler. All den tid dette fremheves i forarbeidene å ikke ha betydning for de materielle straffbarhetsvilkårene, er det heller ikke i tråd med formålet med § 282.

I HR-2018-112-A kan det se ut som Høyesterett legger mer vekt på gjerningspersonens handlinger enn fornærmedes opplevelse av disse, til tross for at det påpekes at fornærmede «ble redd og følte seg utrygg», og at alle krenkelsene samlet sett i utgangspunktet var innenfor området til § 282. En slik tolkning er mer i tråd med ordlyden i bestemmelsen, som fokuserer på gjerningspersonen, men harmonerer mindre godt med formålet med § 282.

Det er etter min mening behov for klarere retningslinjer for hvordan man skal vurdere fornærmedes opplevelse, utover generelle vendinger som «regime preget av frykt og kontinuerlig utrygghet». Det bør utpensles mer presise momenter, i likhet med dem som stilles til gjerningspersonens handlinger, som beskrevet ovenfor. Eksempelvis bør momentene som fornærmedes sårbarhet, samt de psykiske, sosiale og økonomiske aspektene rundt mishandlingen inkluderes. For veiledning i den forbindelse kan man se til de særtrekkene ved mishandling som fremheves av Kvinnevoldsutvalget, som vold og kjærlighet, overføring av skyld på offeret og maktforskjellen mellom partene ved mishandling.¹⁴⁵

¹⁴⁵ NOU 2003:31 s. 49-50.

2.7 Særskilt om mishandling av barn

Barns vern mot vold og mishandling fremgår på overordnet nivå av Grunnloven og menneskerettighetene. Grunnlovens § 104 tredje ledd fastsetter at «Barn har rett til vern om sin personlige integritet», og det følger av art. 19 i FNs konvensjon om barnets rettigheter¹⁴⁶ at staten er forpliktet til verne barn mot fysisk og psykisk vold og mishandling gjennom ulike tiltak, herunder legislative tiltak. Det fremgår eksplisitt av § 282 bokstav b at barn er vernet av bestemmelsen, jf. «sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje», samt bokstav e «noen i sin omsorg», som ofte vil være tilfellet, jf. HR-2019-2205-A.

Det har vært en rettsutvikling når det kommer til barns vern mot vold. Høyesterett fastsatte i Rt. 2005 s. 1567 at bestemmelser om kroppskrenkelser kan tolkes innskrenkende når foreldre i «oppdragelsesøyemed» tildeler barn lettere klaps. Avgjørelsen fikk sterk kritikk og medførte en endring i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) § 30.¹⁴⁷ Barneloven § 30 tredje ledd fastsetter at barn ikke skal bli «utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare». Videre fremgår det av bestemmelsen at dette også gjelder vold «som ledd i oppsedinga av barnet».

Som nevnt under punkt 2.5.3, regnes det som en selvstendig krenkelse av § 282 dersom barn er vitne til mishandling av nærstående, jf. Rt. 2010 s. 949. Når det gjelder mishandling av barn etter § 282, har Høyesterett fastsatt i de tidligere nevnte avgjørelsene at også ulike typer unnlatelser omfattes av paragrafen. I HR-2019-2205-A trekker Høyesterett frem momenter som er relevante for totalvurderingen av passivt medvirkningsansvar etter § 282. Når det kommer til vurderingen av barnets sårbarhet vil barnets alder, utvikling, sosiale situasjon og lignende være relevante momenter.¹⁴⁸ Selv om dette gjaldt vurderinger etter passiv medvirkning til § 282, er det nærliggende å trekke disse momentene inn i vurderingen av barnas opplevelse av mishandling. Høyesterett har imidlertid ikke uttalt dette eksplisitt.

Saken i HR-2017-2415-A gjaldt straffutmåling for en mor som var dømt etter § 219 annet ledd for grov mishandling av sine fire mindreårige barn. Høyesterett uttalte at det ikke var grunn til «å relativisere straffutmålingen avhengig av gjerningspersonens opprinnelse og kulturelle bakgrunn». Selv om saken gjaldt straffutmåling, kan dette momentet sannsynligvis

¹⁴⁶ Menneskerettsloven § 2 pkt. 4.

¹⁴⁷ Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) s. 28 og s. 72.

¹⁴⁸ Avsnitt 72.

ha noe overføringsverdi når det kommer til bedømmelse av om terskelen for mishandling er oppfylt. Sett sammen med hensynet til likebehandling, kan ikke forskjeller i kultur, herunder andre normer for barneoppdragelse, lempe på terskelen for kvalifisert mishandling når det kommer til mishandling av barn etter § 282.

Høyesterett har kommet med grundige redegjørelser for hvilke typer krenkelser som omfattes av § 282 når det kommer til barn. Typetilfellet foreldres mishandling av (mindreårige) barn synes å være mer avklart enn andre typetilfeller.

2.8 Særskilt om psykisk mishandling

Som skissert i punkt 2.5.3 omfattes psykisk vold og mishandling av vilkåret «andre krenkelser». Selv om høyesterettspraksis og lovforarbeidene fremhever at det er klart at psykiske krenkelser inngår i begrepet, fremgår dette likevel ikke helt klart av ordlyden. Slik mishandling går under det overordnede begrepet «*andre* krenkelser». Videre fremgår det ikke av ordlyden at disse typer krenkelser skal ha en annen terskel enn den terskelen som fremgår av «mishandler», som gjelder alle handlingsalternativene. I Rt. 2013 s. 879 ble det uttalt at det «skal en god del mer til i en sak som gjelder psykisk mishandling enn der voldsutøvelsen er både fysisk og psykisk».¹⁴⁹ Høyesterett har dermed fastsatt en noe høyere terskel for psykisk mishandling sammenlignet med fysisk mishandling.

Ved lovendringen i 2005 uttalte departementet at de delte Kvinnevoldsutvalgets syn om at det er behov for å inkludere psykiske krenkelser i et straffebud om mishandling i nære relasjoner.¹⁵⁰ Departementet viste imidlertid til at den eksisterende § 219 allerede omfattet psykiske krenkelser.¹⁵¹ Det ble videre vist til at et nytt straffebud vil signalisere til allmennheten at slike krenkelser ikke er akseptable, og således ha en preventiv effekt¹⁵². Flere høringsinstanser hadde innvendinger mot å inkludere psykisk vold, mens departementet uttalte likevel at de ikke delte denne bekymringen.¹⁵³ Departementet anerkjente at tilfeller av psykisk mishandling kan være vanskeligere å bevise enn fysisk vold, men pekte på at

¹⁴⁹ Avsnitt 31.

¹⁵⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 36.

¹⁵¹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

¹⁵² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 37.

¹⁵³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40.

forskningen og kunnskapen om fenomenet er økende, og at domstolene allerede var kjent med bevisvurdering av psykisk mishandling etter den eksisterende § 219.¹⁵⁴

En nærliggende forklaring og en mulig bakgrunn for terskelen oppsatt i Rt. 2013 s. 329 er den vanskelige bevisvurderingen som oppstår i tilfeller med psykisk mishandling. I tråd med systemhensynet stemmer dette også godt med at «straffeloven i sin alminnelighet gir et atskillig sterkere vern mot fysisk vold enn mot psykisk krenkelse».¹⁵⁵ Det er imidlertid ikke holdepunkter i forarbeidene som tilsier at terskelen for psykisk vold skal ligge høyere enn for fysiske krenkelser. Det er derfor vanskelig å si at en slik differensiering er i tråd med formålet med bestemmelsen på dette punkt. Hensynet til samfunnsutviklingen og gjennomgående økt fokus på psykisk helse og skadevirkningene av psykiske krenkelser taler også for at det ikke bør være en differensiering når det kommer til psykisk og fysisk vold.

Det finnes imidlertid ingen flere høyesterettsavgjørelser som omhandler utelukkende psykisk vold etter § 282. Dette temaet trenger etter min mening en ytterligere avklaring i rettspraksis. En tydeliggjøring av *psykiske* krenkelser, i tillegg til «andre krenkelser», i gjerningsbeskrivelsen er naturlig å etterlyse, all den tid psykiske krenkelser fremheves som et sentralt kjennetegn på mishandling i nære relasjoner i forarbeidene. Dette vil også bidra til den signaleffekten som ble ansett ønskelig ved arbeidet med den nyreviderte § 219 i 2005.

¹⁵⁴ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 40.

¹⁵⁵ Sæther (2016) s. 532.

3 Avsluttende bemerkninger

Paragraf § 282 er en fleksibel bestemmelse som omfatter mange ulike typetilfeller og saksforhold. Bestemmelsens utforming gir rom for flere tolkningsalternativer, og muliggjør bruk av skjønn i saker med store ulikheter i faktum. Dette er en utvilsomt en fordel med dagens § 282. Imidlertid viser gjennomgangen av ordlyden i § 282 at det er mye som taler for at formålet med bestemmelsen ikke i tilstrekkelig grad kommer til rette i den gjeldende gjerningsbeskrivelsen. Paragrafens ordlyd har dermed gitt Høyesterett en utfordring ved utpenslingen og avklaringen av straffebudet. De mange høyesterettsdommene om rekkevidden av § 219/282 er en indikasjon på at bestemmelsen kan være krevende å anvende. Utpenslingen av § 282 i høyesterettspraksis samsvarer langt på vei med bestemmelsens formål. Som vist i punkt 2.4, bidrar regimevurderingen til en viss grad til å reparere mangelen i ordlyden når det kommer til fornærmedes opplevelse av mishandlingen.

Den manglende forankringen av fornærmedes opplevelse i paragrafens ordlyd gir likevel et stort spillerom til Høyesterett når det kommer til grensen etter § 282. Dette kan bidra til at regelen i stor grad blir utviklet i rettspraksis og avstanden til formålet til bestemmelsen stadig blir lenger. Flertallets argumentasjon i HR-2019-621-A kan tolkes som en relativisering av fornærmedes opplevelse, noe som ikke er i tråd med forarbeidene vedrørende skaderesultat på offeret. Når ordlyden ikke gir retningslinjer i så henseende, er det imidlertid ikke overraskende at Høyesterett kan bomme når det kommer til slike nyanseringer.

En annen innvending mot dagens gjerningsbeskrivelse er at den ikke forankrer *helheten* i mishandlingen og betydningen av de mindre alvorlige handlingene, slik som fremheves i Rt. 2013 s. 329. Konsekvensen av dette kan bli at de mindre alvorlige handlingene vurderes mer isolert, slik at terskelen for mishandling ikke blir overtrådt, som det ble gjort i HR-2018-112-A etter min mening. Selv om regimevurderingen kan sees på som en 'forankring' av helheten, er det likevel et så sentralt kjennetegn på mishandling i nære relasjoner at den helhetlige tilnærmingen til mishandling bør inkluderes i ordlyden til § 282. En tredje innvending er at *psykiske* krenkelser ikke er nevnt eksplisitt i paragrafen, som drøftet i punkt 2.8. Dagens gjerningsbeskrivelse mangler etter min mening en forankring av de mest sentrale hensynene bak straffebudet.

En fleksibel gjerningsbeskrivelse er nødvendig for å kunne omfatte forskjellige typer mishandling i nære relasjoner. Flexibilitet vil imidlertid kunne bevares selv med en endring

av straffebudet som presiserer at psykiske krenkelser er omfattet, og sentrale vurderingsmomenter slik som helheten i mishandlingen og betydningen av fornærmedes opplevelse blir tatt med i gjerningsbeskrivelsen. Hensynet til forutberegnelighet taler også for at en slik endring vil kunne være hensiktsmessig. En klarere ordlyd vil i sin tur gi Høyesterett anledning til å utarbeide mer presise og konkrete retningslinjer i arbeidet med § 282, slik at bestemmelsen blir mindre utfordrende å anvende i praksis.

Litteraturliste

Lover

Kongerike Norges Grunnlov (Grunnloven) 17. mai 1814

Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842 (kriminalloven) (opphevet)

Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) 22. mai 1902 nr. 10 (opphevet)

Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) 13. juni 1969 nr. 26

Lov om barn og foreldre (barnelova) 8. april 1981 nr. 7

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) 22. mai 1981 nr. 25

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) 21. mai 1999 nr. 30

Lov om straff (straffeloven) 20. mai 2005 nr. 28

Endringslov 21. desember 2005 nr. 131 Lov om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.)

Endringslov 25. juni 2010 nr. 46 Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Endringslov 24. juni 2011 nr. 32 Lov om endringar i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.)

Endringslov 20. april 2018 nr. 6 Lov om endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

Ikraftsettingslov 19. juni 2015 nr. 65 Lov om ikraftsetting av straffeloven 2005 (straffelovens ikraftsettingslov)

Lovforarbeider

Ot.prp. nr. 79 (1988–1989) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m.m)

NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold

Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)

Innst. O. nr. 10 (2005–2006) Innstilling fra justiskomiteen om lov om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.)

Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold, mv.)

Prop.167 L (2016-2017) Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

Innst. 150 L (2017-2018) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

Rettspraksis

Rt. 2004 s. 844

Rt. 2004 s. 1556

Rt. 2005 s. 938

Rt. 2005 s. 1567

Rt. 2007 s. 1537

Rt. 2010 s. 129

Rt. 2010 s. 949

Rt. 2011 s. 1403

Rt. 2011 s. 1412

Rt. 2012 s. 835

Rt. 2013 s. 329

Rt. 2013 s. 838

Rt. 2013 s. 879

Rt. 2014 s. 695

HR-2017-2415-A

HR-2018-112-A

HR-2018-390-A

HR-2019-1675-A

HR-2019-521-A

HR-2019-621-A

HR-2019-1787-A

HR-2019-1936-U

HR-2019-2205-A

LH-2019-175622

Stortingsmelding

Meld. St. 15 (2012-2013). Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Riksadvokatens rundskriv

RA-2008-3

RA-2019-1

Regjeringens handlingsplan

Justis- og beredskapsdepartementet (2014). Et liv uten vold: Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Litteratur

Aas, Geir, “Politi- og påtalemyndighetens praktisering av familievoldsbestemmelsen (jf. straffelovens § 219)”, *Tidsskrift for strafferett*, 02/2013, vol. 13, side 237-255.

Aas, Geir og Tore Andersen, «Mishandlingsbestemmelsen: En evaluering av loven mot mishandling i nære relasjoner jf. Strl. § 219 (§ 282/283)», *PHS Forskning 2017:1*, Politihøgskolen, 2017.

Andenæs, Mads Henry, *Rettskildelære*, 2. utgave, M.H. Andenæs, 2009.

Dullum, Jane og Elisiv Bakketeig, «Bruk av legalstrategi mot vold i nære relasjoner», *Tidsskrift for strafferett*, 02/2017, vol. 17, side 103-125.

Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan Helgesen, Universitetsforlaget, 2001.

Gröning, Linda: «Straffrättssystemets funktion vid familjevåldsbrott mot barn: problem, utgångspunkter, perspektiv och svar», *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 2013, vol.100(3), side 369-383.

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og Straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utgave, Fagbokforlaget, 2019.

Jacobsen, Jørn, Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Asbjørn Strandbakken, *Forbrytelser i utvalg: Straffelovens regler om voldsforbrytelser, seksualforbrytelser, formuesforbrytelser og narkotikaforbrytelser*, Fagbokforlaget, 2020.

Mæhle, Synne Sæther, “Straffeloven §§282 og 283 som verdimarkør” i “*Integritet og ære: Festskrift til Henry John Mæland*”, Magnus Matningsdal og Asbjørn Strandbakken (red.), Gyldendal, 2019, side 120-143.

Skjørten, Kristin, Elisiv Bakketeig, Margunn Bjørnholt og Svein Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*, Universitetsforlaget, 2019.

Smette, Ingrid, Anja Bredal og Kari Stefansen, “Fra kamp til konsensus? Sivilsamfunnets rolle i framveksten av voldsfeltet”, side 143-158, publisert i *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*, Kristin Skjørten, Elisiv Bakketeig, Margunn Bjørnholt og Svein Mossige (red.), Universitetsforlaget, 2019.

Sæther, Knut Erik, «Høyesterett og straffeloven 1902 § 219 (mishandling i nære relasjoner)» i *“Rettsavklaring og rettsutvikling: Festskrift til Tore Schei på 70-årsdagen 19. februar 2016”*, Magnus Matningsdal, Jens Edvin A. Skoghøy, Toril M. Øie, Gunnar Bergby (red.), Universitetsforlaget, 2016, side 516-549.

Øyen, Ørnulf, «Fortsatt forbrytelse», *Jussens Venner*, 04/2005, vol. 40, side 218-258.

Øyen, Ørnulf, “Er gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner hensiktsmessig utformet?”, *Lov og Rett*, 9/2019, vol. 58, side 525–526.

Nettadresser

Det Norske Akademis ordbok, utgis kun på nett: naob.no

Søkeord “mishandle”, hentet 19.10.2020: <https://naob.no/ordbok/mishandle>

Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken. Tabell 08484 og 10622. Variablene i 08484 er lovbrudd anmeldt, år 2004-2019, type lovbrudd 2014-, type lovbrudd 2015- mishandling i familieforhold og mishandling i nære relasjoner. Variablene i 10622 er straffereaksjoner, år 2004-2019, betinget og ubetinget fengsel, type lovbrudd 2014-, type lovbrudd 2015, mishandling i familieforhold, mishandling i nære relasjoner.

<https://www.ssb.no/statbank/table/08484>

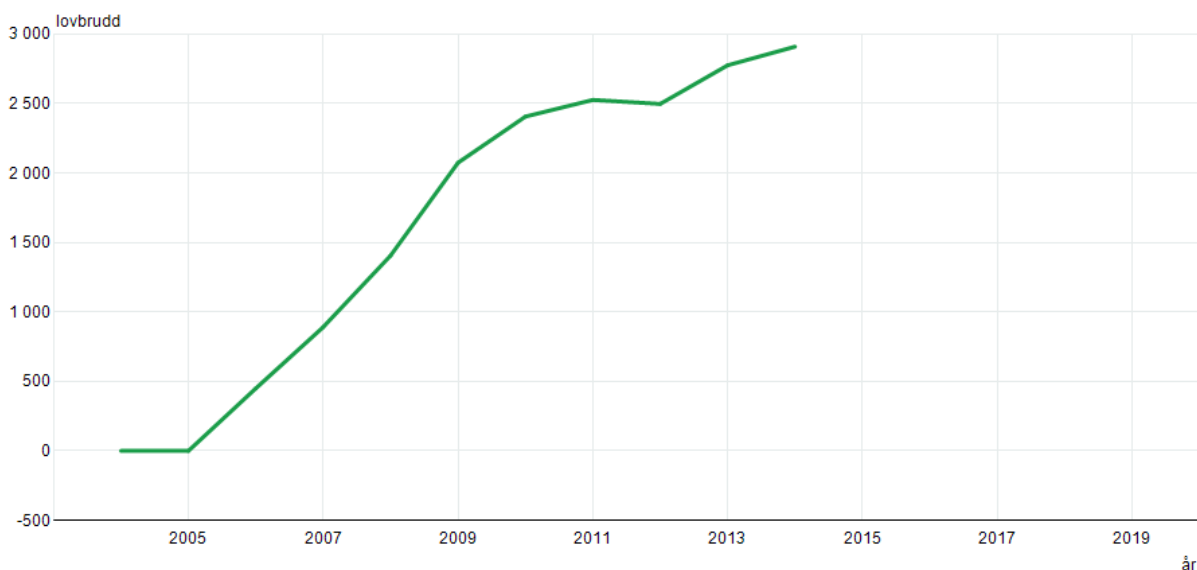
<https://www.ssb.no/statbank/table/10622>

Tabeller fra Statistisk sentralbyrå

SSBs system er delt opp i tall før og etter 2015, grunnet endringer i straffeloven. Begge er tatt med for ordens skyld.

Tabell over anmeldelser for mishandling i familieforhold fra 2004 til og med 2015:

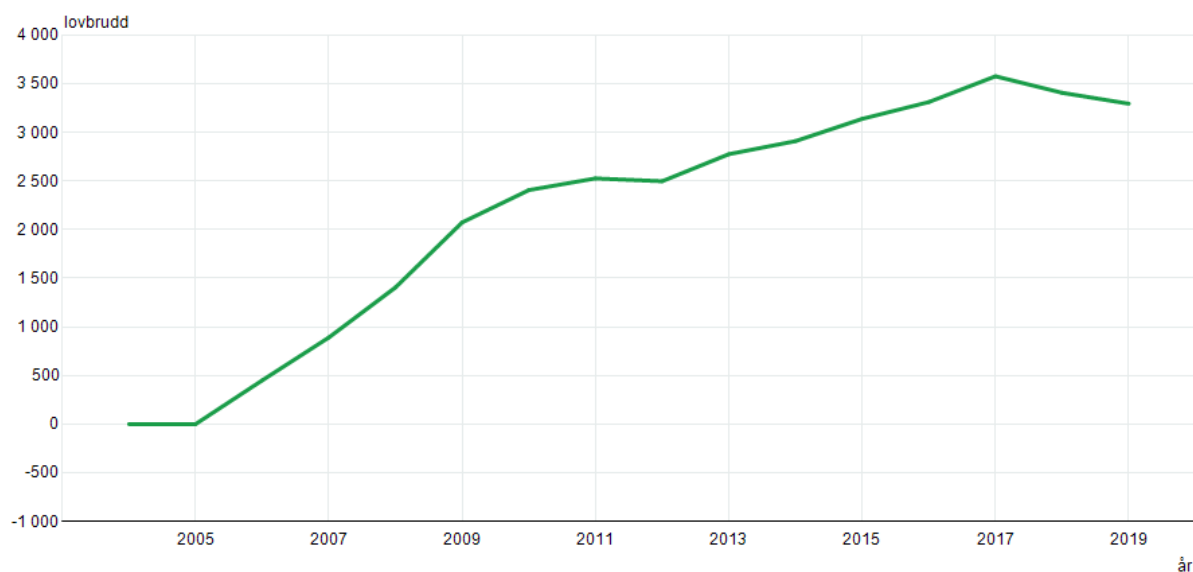
08484: Anmeldte lovbrudd, etter år. Mishandling i familieforhold, Lovbrudd anmeldt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell over anmeldelser for mishandling i nære relasjoner fra 2004 til og med 2019:

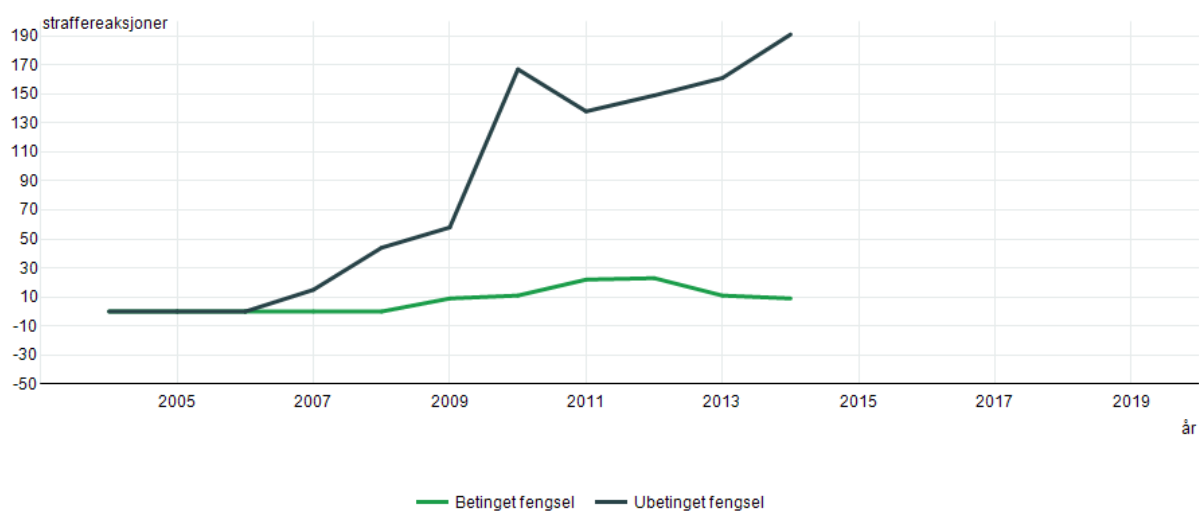
08484: Anmeldte lovbrudd, etter år. Mishandling i nære relasjoner, Lovbrudd anmeldt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell over straffereaksjoner for mishandling i familieforhold fra 2004 til og med 2014:

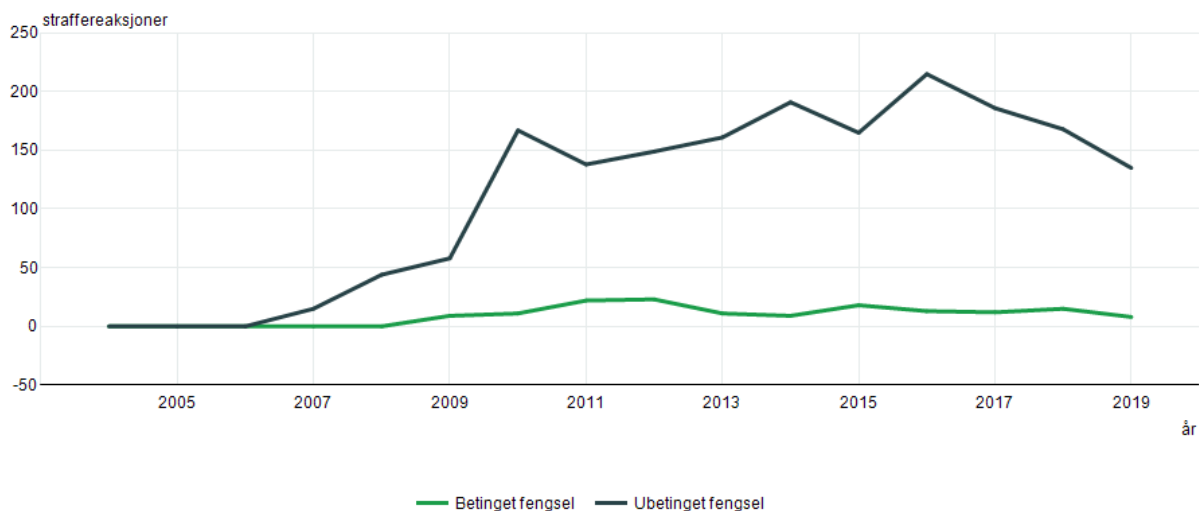
10622: Straffereaksjoner, etter reaksjonstype og år. מידע Mishandling i familieforhold, Straffereaksjoner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell over straffereaksjoner for mishandling i nære relasjoner fra 2004 til og med 2019:

10622: Straffereaksjoner, etter reaksjonstype og år. מידע Mishandling i nære relasjoner, Straffereaksjoner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå